

SVENSK BYGDEN

ORGAN FÖR FINLANDSSVENSKT BILDNINGSPÅRBE

Nummer 4/2010 • Pris 2 e
www.sfv.fi

Läsplattorna är här!

Atena satsar
på e-boken

Schildts: Utvecklingen
gynnar e-böckerna

Toni Morrison

Svenska dragspels-
förbundet i Finland

Oratorieföreningen
90 år

Tema:

E-böcker

Fredrika-stipendiets
uppkomst

- 27.2 (materialdag 10.2)
- 12.4 (materialdag 29.3)
- 10.6 (materialdag 26.5)
- 13.10 (materialdag 24.9)
- 3.12 (materialdag 12.11)

REDAKTIONSRÅD

Ann-Mari Häggman ordförande,
Christina Flemming, Christoffer
Grönholm, Mikael Reuter, Lisbet
Ruth och Rabbe Sandelin.

REDAKTION

SFV, Annegatan 12,
00120 Helsingfors,
tel. 09-684 4570, fax 09-6844 5715.

sfv@sfv.fi

Vi finns på Facebook och YouTube.

Chefredaktör:

Christoffer Grönholm
christoffer.gronholm@sfv.fi

Redaktör & layout:

Rabbe Sandelin
rabbe.sandelin@sfv.fi
09-68445712

Pärm: Bokhösten präglas av att e-böckerna är på kommande.

För att befästa minnet av Fredrika Runeberg (bilden) instiftade **KARIN ALLARDT EKELUND** – som brukade säga att hon var den sista levande länken till makarna Runeberg – Fredrikastipendiet år 1986. Mer om stipendiet och årets stiependiat, **SID 8**.

VILLE RAUVOLA är VD för SFV-ägda **ATENA KUSTANNUS**. Denna höst lanserar förlaget ett tjugotal böcker i elektroniskt format. Läs mer om Atena, och om e-böckerna och tekniken bakom, i avsnittet som börjar på på **SIDAN 12**.

»Regeringen och presidenten är enligt vår maktfördelningslära den verkställande makten. Riksdagen stiftar lagarna och domstolarna skipar rättvisa. Nu vill statsminister Kiviniemi via regeringen komma förbi riksdagens grundlagsutskott och försvaga svenskans ställning i grundlagen eller åtminstone tolkningarna av den. Det är obegripligt att en statsminister kan sjunka så lågt.»

SFV:S KANSLICHEF CHRISTOFFER GRÖNHOLM, SIDAN 4

Solveig von Schoultz-tävlingen avgjord	6
Gun Oker-Blom årets Fredrika-stipendiat	8
Fredrikastipendiet initierades av Karin Allardt Ekelund	9
Läsplattorna är här!.....	12
Atena ger ut ett tjugotal elektroniska böcker i höst.....	16
Schildts redo för e-böckerna	20
Svenska Oratorieföreningen 90 år	22
Ankarplats Leros.....	26
Nystart för Studiecentralen!.....	31
Widén: Varje människa värd en nekrolog	32
Österbotten är Svenskfinlands Bälgien.....	34
Bo Lund lever som han lär	36
Toni Morrison – Drömmen om det omöjliga.....	38
Kvinnorna på Runö hade smak, skönhet och oskuldsfullt behag.....	44
Recensioner:	
Staffan Bruun, Pirkko Lindberg, Märta Tikkanen.....	50
Läsbiten	56
Sommarminnen från 1930-talets Hitis	62

En yngling som snart blir 80

Under sin kulturreja till New York i september fick SFV:s grupp nöjet att träffa chefredaktören för **Norden News, Erik Rune Herrmans**. Erik Rune har en fullständigt enastående yrkeskarriär; han har jobbat som chef för Norden i 48 år. Han har meddelat sin arbetsgivare **Erik Nix** att han stannar kvar ytterligare två år, till slutet av 2012 – då han jobbat i New York i exakt 50 år!

Senare i höst fyller Erik Rune 80 år, men vi tog ut födelsedagen i förskott och hyllade honom med blommor och en betalning om 2000 dollar för dataprogram till Norden News. I somras festade han med sina släktingar i Närpes, så nu har han firat 80-årsdagen redan två gånger.

Tidigare jobbade Erik Rune på Svenska folkpartiets partikansli i Helsingfors och som ombudsman för partiet i Åboland. När man tänker på de många åren i New York och vad som hänt med den

krympande finlandssvenska enklaven i USA blir man ju nedstämd av att upplagan gått ned, men när man läser tidningen (antingen nät-tidningen som kommer till Europa, eller pappers-tidningen som distribueras i USA) blir man optimist. Det är en vital och energisk journalistik med många klipp ur tidningarna i Svenskfinland med en massa finurliga kommentarer av chefredaktören himself. Men vi får också veta mycket om den krympande skaran i New York.

På bilden överränner SFV:s viceordförande **Henry Olander** och kanslichef **Christoffer Grönholm** blommor åt jubilarer.

SFV:s kalender utkom – ett litet tillägg:

I slutet på september publicerades SFV:s årskalender, som utkommit i obruten följd sedan 1886 (se sidan 65). Tyvärr framgår inte i själva kalendern att pärmen skapats av **Anders Carpelan**, vilket härmed alltså kungöres.

Bokkurs och deckarskola

På G18 kör Axxell City inom kort igång två kurser. **Ge ut din bok** är en praktisk kurs i att ge ut en egen bok och marknadsföra den. Kursen pågår torsdag-lördag 14-16 oktober. Experter ger råd om arbetet från manuskript till bok, ekonomiska beräkningar, tryckning och marknadsföring på nätet. Praktiska övningar vid datorn ingår. Kursledare är Tom Björkkund och Åsa Stenvall-Albjerg.

Deckarskolan startar 22-23 oktober. Det är en skrivarkurs med inriktning på att skriva spänning. Kursen har fem träffar under läsåret. Deltagarna lär sig konsten att bygga upp egna spännande historier och testa sina texter på andra i gruppen. Kursen ger inblickar i spänningslitteraturens vida fält, det litterära hantverket diskuteras ingående. Skrivövningar och personlig handledning ingår. Kursledare: Åsa Stenvall-Albjerg och författare Marianne Peltomaa.

Mera information: www.axxell.fi/city. Den som är intresserad ska genast anmäla sig, e-post: asa.stenvall-albjerg@axxell.fi, tfn 0290 017722.

Verk av bröderna Ragnar och Hilding Ekelund efterlyses

Amos Andersons konstmuseum anordnar hösten 2011 en utställning över konstnären Ragnar Ekelunds och arkitekten Hilding Ekelunds livsverk.

Personer som äger verk av bröderna Ekelund ombeds vänligen kontakta Amos Andersons konstmuseum. Basuppgifter om arbetena såsom titel, årtal, mått och teknik samt en kort beskrivning kan sändas per post till adressen Amos Andersons konstmuseum, PB 14, 00101 Helsingfors eller per e-post: itha.oneill@amosanderson.fi. Tel: 09-684 446 40.

Ett fotografi av verket underlättar förberedelserna. Museet tar också gärna emot annat material gällande bröderna Ekelund.

Morjens - ett frågesportspel om Svenskfinland!

Passligt till jul kommer ett brädspel med frågor om Svenskfinland och finlandssvenskarna att utkomma. Den perfekta julgåvan kommer att finnas till försäljning på Luckorna, på morjens.fi och i välförsedda bokhandlar över hela Svenskfinland. Mer information i nästa Svenskbygden.

Bevingade ord

Ett enda penseldrag av en konstnär skiljer ofta två epoker i konsten. Stanislaw Jerzy Lec

Svenskan i kläm

Christoffer

GRÖNHOLM

Kanslichef, Svenska folkskolans vänner

NÄR MAN SKRIVER OM svenskans läge hösten 2010 är det inte lätt att hitta goda nyheter inom den politiska sektorn. Då avser jag både rikspolitiken och det kommunalpolitiska kabblet ute i regionerna. Men på de andra fronterna går det bra. När Svenska studiecetralen nyligen firade sitt 90-års jubileum kunde man inte ta miste på vilket högvatten de finlandssvenska föreningarna just nu simmar i. Entusiasmen är stark. Hela den tredje sektorn, med 54 centralorganisationer från uf-rörelsen till pensionärsrörelsen, är inne i en sjudande aktivitet och samtidigt i en pulserande och vibrerande process av förnyelse. Detsamma kunde man uppleva under Föreningsfestivalen. Allt går just nu som smort inom den tredje sektorn.

MEN ACK NÄR VI går över till rikspolitiken. Man tror inte det kan vara sant när republiken Finlands statsminister Mari Kiviniemi med vett och vilja förklarar att hon nog på något sätt kommer att försvaga svenskans ställning i vårt land som straff för att hon inte fick sin vilja igenom i Karlebyfrågan. Hon ville ju att tvåspråkiga Karleby förvaltningsmässigt skulle hänföras till Lappland och inte till Vasa. Regeringen och presidenten är enligt vår maktfördelningslära den verkställande makten. Riksdagen stiftar lagarna och domstolarna skipar rättvisa. Nu vill Kiviniemi via regeringen komma förbi riksdagens grundlagsutskott och försvaga svenskans ställning i grundlagen eller åtminstone tolkningarna av den. Det är obegripligt att en statsminister kan sjunka så lågt.

Centern vill dessutom komma åt skolsvenskan och i experimentsyfte ersätta svenskundervisningen med ryska i vissa kommuner i östra Finland. Mari Kiviniemi sade detta under ett besök i Kontiolah-

ti. Näringslivets centralorganisation EK tycks vara inne på samma spår. Lyckligtvis tar ledande socialdemokrater och samlingspartister avstånd från sådana planer. Utbildningsminister Henna Virkkunen försvarade svenskans. Hon sade att man inte ens kan få en universitetsexamen om man inte klarar ett prov i svenska.

Att statliga myndigheter gång på gång kommer med utspel som nonchalerar svenskans ställning beror ändå mindre på maliciösa (c)-ministrar i regeringen, än på bristande förståelse av svenskans inom tjänstemannakåren.

EN VIS POLITIKER – Ulla-Maj Wideroos- sade en gång att det är i beredningen som besluten de facto tillkommer, och att det är där som förståelsen för landets två officiella språk måste förankras. I dag existerar ingen rekrytering av unga svenskspråkiga till ministerierna. Till och med undervisnings- och kulturministeriet saknar en sådan nyrekrytering, vilket man har svårt att tro. Det finns ingen rekryteringskanal, ingen uttalad efterfrågan och inget utbud. När de nuvarande svenskspråkiga tjänstemännen går i pension efterträds de av personer som på sin höjd klarar av nöjaktigt svenska. Alla vet vad som då händer inom ministerieberedningen. Finlandssvenska behov eller intressen beaktas inte på ett naturligt sätt. Det behöver inte alls handla om fientligt agerande, i de flesta fall handlar det om okunskap. De svenskspråkiga kräver ju ingen särbehandling, bara ett rättvist och jämlikt bemötande i ministeriebeslut, statsrådsbeslut, och i förslagen till nya lagar och förordningar. I dag kan vilka grodor som helst komma med i propositionerna till riksdagen.

VAD KAN MAN DÅ göra? Frågan har dryftats ingående inom tankesmedjan Lokus. Förslaget är att en särskild rekryteringskanal skulle etableras av Folktinget. Kulturfonden har meddelat att man kan tänka sig att stå för fiolerna. Rekryteringskanalen – förslagsvis en informerande och motiverande portal – bör appellera till nydimmitterade jurister, statsvetare, kulturproducenter, agronomer och ekonomer. Ungdomarna bör inspireras och motiveras, sparras till kommande jobb, gärna så att en positiv attityd skapas till den statliga och kommunala arbetssektorn. När tjänster, befattningar eller vikariat sedan ledigförklaras måste det finnas ett tillräckligt antal övertygande svenskspråkiga sökanden. Alla ministerier behöver just nu svenskspråkig personal.

Inom Utbildningsstyrelsen är kulturautonomin rätt långt tryggad, men där liksom i all statlig verksamhet gäller statens produktivetsprogram, vars mål är att kategoriskt minska på personalen. Vi blev påmind om detta i fjol när FOCIS, den statliga centralen för de inhemska språken, tänkte eliminera ett antal svenska tjänster och i praktiken stoppa den svenskspråkiga forskningen. Produktivetsprogrammet tycks ha blivit en giljotin med udden riktad mot svenskans.

KOMMUNFÖRBUNDET HAR KLARAT SIN svenskspråkiga service bra tack vare en särskild stabsorganisation som kallas svenska sekretariatet. Men ute i kommunerna är förvaltningen brokig. Det senaste skräckexemplet är Åbo, där den svenskspråkiga förvaltningen helt är överkörd. I många kommuner överväger man nu att sammanslå den svenska skol- och bildningsförvaltningen med den finskspråkiga. Samtidigt funderar man allt oftare på att bygga tvåspråkiga skolor. En svensk- och finskspråkig

skola i samma byggnad fungerar kanske en viss tid, men förr eller senare kommer den finskspråkiga inflyttningen att göra den svenskspråkiga verksamheten sekundär. Sibbo kommun är ett hotfullt exempel. Salpar skola, Norra Paipis skola, Borgby skola, Gumbostrands skola, för att inte tala om Södra Paipis skola, hotas antingen av nedläggningar eller omändringar till tvåspråkiga enheter ifall de finskspråkiga politikerna får sin vilja igenom. Sällan har man skådat en lika ödesdiger framtidsvy i en tvåspråkig kommun!

Kommer andra kommuner inom de närmaste fem till tio åren att slå in på samma destruktiva väg som Sibbo? Vem kan stoppa en sådan utveckling? När den offentliga sektorn hela tiden krymper, när effektivitet och produktivitet är i högsätet, hamnar tvåspråkigheten (läs svenskans) i kläm. Detta borde våra tankesmedjor inrikta sig på. Hur kan en sådan framtidsvy undvikas? Det viktigaste nu är att tankesmedjorna klart kommer fram med en tydlig plan över vem som skall göra jobbet och hur.

SFP: S ORDFÖRANDE STEFAN WALLIN krävde nyligen i Hbl att den nya regering som tillsätts i april 2011 enas om ett språkpolitiskt program för de närmaste fyra åren, där svenskans ställning klart fastslås. För Sfp måste det kännas grymt att verka i en regering och jobba för en levande tvåspråkighet när självaste statsministern motarbetar dem.

Solveig von Schoultz-tävlingen avgjord

Årets Solveig von Schoultz-tävling är avgjord, och vinnarna i SFV:s skönlitterära tävling för personer som fyllt 30 år har utsetts. Prisen överräcktes av SFV:s vice ordförande Henry Olander och prisnämndens ordförande Clas Zilliacus vid en ceremoni på SFV fredagen den 3 september.

Solveig von Schoultz-tävlingen är en årligen återkommande skönlitterär tävling i Svenskfinland för personer över 30 år. Tävligen gäller vartannat år dikter, vartannat år noveller. Den arrangeras vid sidan om SFV:s Arvid Mörne-tävling för personer som inte fyllt 30 år.

Tävlingen gällde i år dikter och SFV fick in rekordmånga bidrag, 180 stycken.

Till årets prisnämnd hörde professor emeritus Clas Zilliacus (ordförande), filosofie magister Freja Rudels och författaren Heidi von Wright.

PRISNÄMNDENS ORDFÖRANDE
CLAS ZILLIACUS vid prisutdelningen:

Solveig von Schoultz-tävlingen i år gällde lyrik och lockade inte färre än 180 poeter in spe att sända in 5 till 10 dikter, stipulerat antal. Rätt ofta, och oftast till fördel för bidraget som helhet, har det handlat om en tematiskt sammanhållen svit. Bidragen har bedömts av Heidi von Wright, som med sina dikter tog förstapriset i Mörnetävlingen 2002, av Freja Rudels, som gjorde lika med en novell i tävlingen 2005, samt av

mig (som aldrig har vunnit men kanske kan skylla på att jag var för gammal för sånt).

Finlandssvensken mognar sent: hos oss går gränsen mellan ungdom och vuxna vid de tretio. Detta att döma av att Mörnetävlingen av hävd utlyses för "finlandssvensk ungdom", medan von Schoultz-tävlingen riktar till "vuxna". Vilka konsekvenser ser vi i poesin i tävlingarna 2010? Det ligger i sakens natur

att 30+ oftare har inhämtad livsvisdom att stå på. Men då måste den formas om, påståendet bli till poesi med etiskt fokus. Årets dikter uppvisar en mångfald av livs innehåll, bilder ur det förflutna eller ett merendels smärtande nu, men ofta saknar de den språkliga förtätning som skulle göra dem till mer än rapporter ur privatlivet. Dikt som terapi verkar lika viktigt på bägge sidor av trettiårsgränsen. Även efter de tretti är diktskapande helt uppenbart

ett sätt att komma till rätta med förlust av skiftande slag, även om den längre tidsaxeln här gör ve-modet till ett vanligt modus, där mörnedikterna mer kunde präglas av nyss upprivna sår.

Genrerna bland de inkomna bidragen var många. Här fanns bruks- och dagboksartad dikt, gästboksartad vers, dikter för särskilda tillfällen, inklusive sådan som hälsar välkommen till världen och sådan som tar avsked. Här fanns en myckenhet kärleks- och naturpoesi och en ansenlig mängd rim och meter, därtill litet men något på runometer, Kalevalavers.

Vi har i år sållat fram fem bidrag: tre pristagare och två hedersomnämmanden. Mellan de fem finns en ansenlig spännvidd, i fråga om allvar och lek, fast form eller flöde, motiv och betoning, och inte minst i fråga om ålder. Ålderskillnaden mellan den äldsta och den yngsta som i dag uppmärksammas är ett halvt sekel. Men år är bara varv runt en sol; i den ålder som den ena av årets hedersomnämnda har uppnått hade Solveig von Schoultz ännu många produktiva år kvar.

Vi gratulerar vinnarna. Samtidigt vill jag tacka för mig efter två år i juryerna för Mörne- och von Schoultz-tävlingarna. Den rådande smaken – och i en tävling är det juryens smak som råder – ska inte råda för länge. De två åren har gett mig omkring sexhundra bidrag att läsa i sammanlagt fyra omgångar, och en insyn i finlandssvensk återväxt både i prosa och poesi som har gett mig mycket – gott hopp, icke minst.

Pristagare och motiveringar:

Andra pristagare **LOTTA WILENIUS** (f. 1963), första pristagare **KATARINA SCHMIDT** (f. 1968) och **AYSHA ANDERSSON** (f. 1927) som fick ett hedersomnämmande i Solveig von Schoultz-tävlingen. Tredje pristagare **ULRIKA GUSTAFSSON** (f. 1978) och hedersomnämnda **JOHANNA BOHOLM** (f. 1976) kunde inte närvara vid prisutdelningen.

Första pris, 5 000 euro, tilldelades Katarina Schmidt (f. 1968), Helsingfors. I en handfull dikter avtäcker hon en prunkande sunkig erotisk eskapad. Med humor och upptäckarglädje navigerar hon på en störtflod av ord och bjuder läsaren på en färd mellan befriande begär och olidligt lätt lust.

Andra pris, 3 000 euro, gick till Lotta Wilenius (f. 1963), Karis. I hennes diktsvit om nära människor blir själva närheten ämnet, upplevbar också för läsaren genom en lyrisk diktion som följsamt markerar minnets och känslans snabba skiftningar, liksom sorgens nötande upprepningar.

Tredje pris, 2 000 euro, tillföll Ulrika Gustafsson (f. 1978), Hägersten. I diktsviten "Bastun" dyker läsaren bokstavligen ner i källaren och därigenom ner i en barndom av magiskt tänkande, trasmattor och kroppslighet. I sina stundom minimalistiska dikter fångar Gustafsson dofter och smaker som hör bastubadet till men vrider till det, och överraskar.

Ett hedersomnämmande fick Johanna Boholm (f. 1976), Jomala. I sina nostalgiskt skimrande dikter fångar Boholm den förundran över tillvaron man kan känna inför det förgängliga livet, sitt eget eller andras.

Ett hedersomnämmande fick Aysha Andersson (f. 1927), Helsingfors. Hon fångar ögonblick i skapelsen och håller i dem länge och med andakt. Om dessa dikter på smidigt hel- eller halvrimmad vers kan man säga att ingen skriver så i dag, men då har man alltså fel.

Gun Oker-Blom årets Fredrika-stipendiat

Kommittén för Fredrika Runeberg-fonden valde i år att utse fil.mag, MA Gun Oker-Blom till årets Fredrika. Gun Oker-Bloms samhälls- och språkintresse med studier och forskning vid Helsingfors universitet och vid State University of New York kunde ha fört in henne på språkforskningsbanan. Det blev dock pedagogik och utbildningsplanering som blev hennes yrkesval under en längre tid.

SOM MODERSMÅLSLÄRARE TOG GUN sina elever med på resor ut i Norden. Det gav eleverna insikt i vad språkkunskaper betyder för förståelse av andra människor, deras kultur och insikt i vår gemensamma nordiska värdegemenskap. Efter många år som gymnasielärare och lärare vid Helsingfors universitet kom Gun Oker-Blom att arbeta vid Utbildningsstyrelsen som undervisningsråd. I det jobbet blev hon en viktig drivkraft för utvecklingen av den finlandssvenska skolan. Läroplanen i modersmålet och litteratur följs i skolorna ännu i dag, tio år senare. Gun Oker-Blom skapade nätverk bland kol-

leger såväl i Finland som i det övriga Norden. Ett av flera projekt som Gun Oker-Blom ansvarade för var Språkrum som sträckte sig över sju år. Syftet var att öka kunskapen och medvetandet om skolspråkets betydelse för barnen i den finlandssvenska skolan. Språkrum resulterade i ett stort antal böcker och publikationer.

Gun Oker-Blom har under många år verkat som medlem av studentexamensnämnden, där hon har fungerat som provmakare och censor.

I dag är Gun Oker-Blom chef för Nifin – Nordens institut i Finland. Där kommer hennes halvårs vistelse vid Nordiska minis-

terrådet i Köpenhamn väl till sin rätt. Nu är hela Norden Guns arbetsfält, hon förvaltar Nifins målsättning att sprida kunskap om och intresse för de övriga nordiska länderna i Finland och kunskap om Finlands språk och kultur i motsatt riktning. Se www.nifin.helsinki.fi

I den läroplan som Gun Oker-Blom varit med och författat, står det att modersmålet som ämne är livskunskap, det är hennes yrkesmässiga och privata kärlek.

“När vi förstår ett språk, då förstår vi en kultur och det kallas livskunskap”.

Fredrika Runebergs stipendiefond inom ramen för Svenska kulturfonden grundades 1986 på initiativ av fil.dr Karin Allardt-Ekelund. Fondens syfte är att ”hugfästa minnet av Fredrika Runebergs gärning och stimulera till den speciella ’samhällsmoderlighet’ som var utmärkande för henne”. Stipendier utdelas till förtjänta personer som arbetar i Fredrika Runebergs anda.

Utdelningen handhas av Fredrika Runeberg-kommittén, som består av representanter för Svenska kulturfonden, Svenska folkskolans vänner, Svenska Kvinnoförbundet och Finlands svenska Marthaförbund.

Ordförande för kommittén är detta år Lisbet Ruth som representerar Svenska folkskolans vänner tillsammans med Catharina Gripenberg (sekr.). Svenska kulturfonden representeras av Wivan Nygård-Fagerudd och Barbro Löfqvist, Svenska Kvinnoförbundet av Carola Sundqvist och Agneta Udd-Saarela och Finlands svenska Marthaförbund av Katarina Rejman och Christel Raunio.

Fredrikastipendiet initierades av Karin Allardt Ekelund

BENITA AHLNÄS

Det var framlidna FD **Karin Allardt Ekelund** (1895-1990) som var initiativtagare till **Fredrika Runeberg-stipendiet**, som i år (2010) tillföll filosofie magister **Gun Oker-Blom**.

DET VAR PÅ GRANINGE, i torpstugan i Borgå skärgård, med anor från 1700-talet, som Karin Allardt Ekelund (KAE) närde tankar om ett Fredrika Runeberg-stipendium. Detta för att ytterligare befästa minnet av Fredrika Runeberg som var Karin Allardt Ekelunds andliga mor. Ofta brukade Karin Allardt Ekelund säga att hon var den sista levande länken till makarna Runeberg. Hon har skrivit både sin pro graduavhandling och därtill sin mycket förtjänstfulla doktorsavhandling om Fredrika Runeberg.

KAE:s morföräldrar **Selma** och **Johan Elias Strömborg** hade bott i samma gård i Borgå som makarna Runeberg (den går nu under namnet Runebergs hem). KAE:s mor **Elisabeth Strömborg** (gift Allardt) och moster **Ida Strömborg** hälsade dagligen på hos Runebergs. Ida Strömborg blev intendent för hemmet efter sin far Johan Elias Strömborg. År 1952 efterträdde Karin Allardt Ekelund sin moster som intendent. Det uppdrä-

FREDRIKA RUNEBERG i Borgå 1846, detalj ur en dagerrotyp av Joseph Desarnods.

get skötte hon framgångsrikt till år 1965. Detta som bakgrund till Karin Allardt Ekelunds doku-
menterade intresse för och kunskaper om Fredrika Runeberg.

KARIN ALLARDT EKELUND
på Graninge i Borgå skärgård
år 1985. Foto: Benita Ahlnäs.

→ Stipendietanken föds

Tanken på ett Fredrika Runeberg-stipendium utvecklade Karin Allardt Ekelund i sin sista bok *Vitterlek*, Schildts 1986. Hon hoppades att det första Fredrika Runeberg-stipendiet skulle kunna utdelas den 2 september 1987 till minnet av Fredrikas födelse. Ett inbetalningskort för ändamålet ingick i *Vitterlek*. Så säker var Karin Allardt Ekelund på att hennes initiativ skulle förverkligas.

Efter att *Vitterlek* hade utkommit lagom till julsången 1986 hade 6 000 mk influtit som grundplåt för den tilltänkta stipendiefonden. En presskonferens hölls med biskopinnan **Birgitta Vikström** – representerande Finlands svenska Marthaförbund – som ordförande. På presskonferensen informerades det om att **Svenska Kvinnoförbundet, Finlands svenska Marthaförbund, Svenska folkskolans vänner** och **Svenska kulturfonden** blir de organisationer som står bakom fonden. Det klagjordes också att stipendiet inte kan sökas utan att mottagaren utses av stipendiekommittén bestående av representanter för nämnda organisationer. Stipendiet skulle utdelas för ”samhällsmoderliga insatser”, enligt initiativtagarens definition i *Vitterlek* under kapitlet *Ett initiativ som ropar på förverkligande*. ”Är det inte på tiden med ett Fredrika Runeberg-stipendium som skulle delas ut i makarna Runebergs hem på Fredrikas födelsedag den 2 september?”, skriver Karin Allardt Ekelund i *Vitterlek*. ”År 1987 är det jämnt 180 år sedan den lilla flickan föddes i tullförvaltarbostaden i Jakobstad. Låt oss den dagen dela ut det årliga stipendiet för första gången!”

Vad är ”samhällsmoderlighet”?

Vad Karin Allardt Ekelund avsåg

HENRIK HULDÉN svarade för musiken då Fredrika Runeberg-stipendiet överräcktes **GUN OKER-BLOM** i makarna Runebergs hem i Borgå den 2 september. Utbildningsdirektör **RIKARD LINDSTRÖM** framförde Borgå stads hälsning **MERVI BACKMAN** och **MARIA KOVANEN** från makarna Runebergs hem var värdar. Borgå stads marthaförening under ledning av **SARGIT RIKBERG** skötte serveringen.

FREDRIKA RUNEBERG-STIPENDIATER

1987	Med.lic. Gisela Gästrin
1988	Fil.mag. Siv Their
1989	Barntädgårdsläraren Ann-Charlotte Elo
1990	Pol.mag. Paula Wilson
1991	Läraren Birgitta Vikström
1992	Författaren Yvonne Hoffman
1993	Fil.dr Ann-Mari Häggman
1994	Socionom Ebba Jacobsson
1995	Fil.dr Merete Mazzarella
1996	Människorättsrapportör Elisabeth Rehn
1997	Frilansjournalisten Marianne Ivars
1998	Författaren Birgitta Boucht
1999	Sjuksköterska, ordf. för NADA Hope rf, Nytte Ekman
2000	Kristina och Fjalar Holmqvist
2001	Författaren Märta Tikkanen
2002	Familjerådgivaren Astrid Segersven
2003	Författaren Elsa Westerholm
2004	Docent, ped.dr Mirjam Kalland
2005	Barntädgårdsläraren Marianne Käcko
2006	Riksdagsledamot Eva Biaudet
2007	Fil.mag., teol.kand. Maria Sundblom
2008	Sacr.min.kand., hedersdoktor Elly Sigfrids
2009	Pol.mag. Christina Lång
2010	Fil. mag. MA Gun Oker-Blom

med ”samhällsmoderlig” finns definierat i stipendieappellen i *Vitterlek*. KAE skriver om Fredrika Runebergs vidsynhet i hennes uttalanden om ”krigets falska

äresken”, ”modersmålets heliga rätt”, ”uppfostran och kvinnlig frigörelse”. På presskonferensen 1987 byggde KAE vidare på detta med att hänvisa till Fredrika Runebergs arbete för ”fattigskolan” som hon grundade i Borgå, hennes författarskap och hennes insatser i hemmet. Därtill, underströk KAE, var Fredrika Runeberg en stor människa som måste undertrycka sin begåvning och att hon ständigt hade dåligt samvete för sin intellektuella verksamhet.

Karin Allardt Ekelunds uttryckliga önskan hade varit att Borgåbladets dåvarande chefredaktör, **Johanna Frejborg**, skulle ha fått det första stipendiet. Så blev det emellertid inte. Majoriteten i kommittén ansåg att medicine licentiat **Gisela Gästrin** skulle tilldelas stipendiet för sitt mama-projekt för tidig diagnostisering av bröstcancer.

Artikeln är baserad på brev från Karin Allardt Ekelund till mig och samtal mellan Karin Allardt Ekelund och mig under åren 1960-1990. Därtill mina artiklar; *Karin Allardt Ekelund, initiativtagare till Fredrika-stipendiet* ur Årsbok 1995 för Svenska kulturfonden och *Fredrika 200 år* ur Fredrika-koulun oma lehti- skolans egen tidning 3/2007.

e-bok

Läsplattorna är här!

Denna bokhöst är det dags för de elektroniska läsplattna att göra riktig entré på den finska bokmarknaden. I den här artikeln redogör vi vad plattornas teknik. Läs förlagens tankar om e-böckerna på sidan 16 (Atena) och sidan 20 (Schildts).

RABBE SANDELIN

ELEKTRONISKA BÖCKER OCH LÄSPLATTOR hänger tätt ihop, men man behöver nödvändigtvis inte en läsplatta för att läsa en e-bok. Redan en längre tid har man t.ex. kunnat läsa böcker i elektronisk form på datorn. Många som använder dator har också bekantat sig med pdf-filer på nätet – men för de ”riktiga” e-böckerna heter formatet **ePUB**.

Pdf-filer är elektroniska avbilder av en ombruten sida, oftast ursprungligen menad för traditionellt tryck (Bl.a. Svenskygden publiceras även på nätet i pdf-format, samtidigt som den tryckta distribueras till läsarna).

Fördelen med pdf-filerna är att de troget avspeglar den ursprungliga layouten. Text och bilder syns exakt som i den tryckta versionen. Men fördelen är samtidigt en nackdel; pdf-filerna är helt statiska, så problem uppstår t.ex. om man skall läsa en pdf formaterad för A4 på en liten skärm. Så trots att pdf är ett giltigt e-bokformat har man sedan början av 2000-talet försökt ta fram andra format, så att e-böcker skall kunna läsas på skärmar i olika storlekar och med olika egenskaper.

Av formaten ser nu ePUB ut att bli det förhärskande. Forma-

tet är standardiserat, fritt och öppet, men tillåter också distributörer att haka på kopieringsskydd, s.k. DRM (Digital Rights Management). Standardiseringen gör att alla läsplattnor kan öppna ePUB-filer, men kopieringsskyddet gör att vissa elektroniska bokhandlar kan begränsa läsandet till vissa läsplattnor eller det egna läsprogrammet.

Den stora fördelen med ePUB är att texten kan ”flöda fritt”. Läsaren kan själv ändra textstorleken och typsnitt så att det passar de egna ögonen och läsvanorna. Producenten kan länka in bilder på bestämd plats i textflödet, men den exakta layouten flödar alltså fritt. I själva verket fungerar en ePUB-fil rätt långt som en webbsida i miniatyr. Även verktygen för att skapa e-böcker baserar sig därmed på enkla och lättförståeliga webbstandarder.

Läsandet i fokus

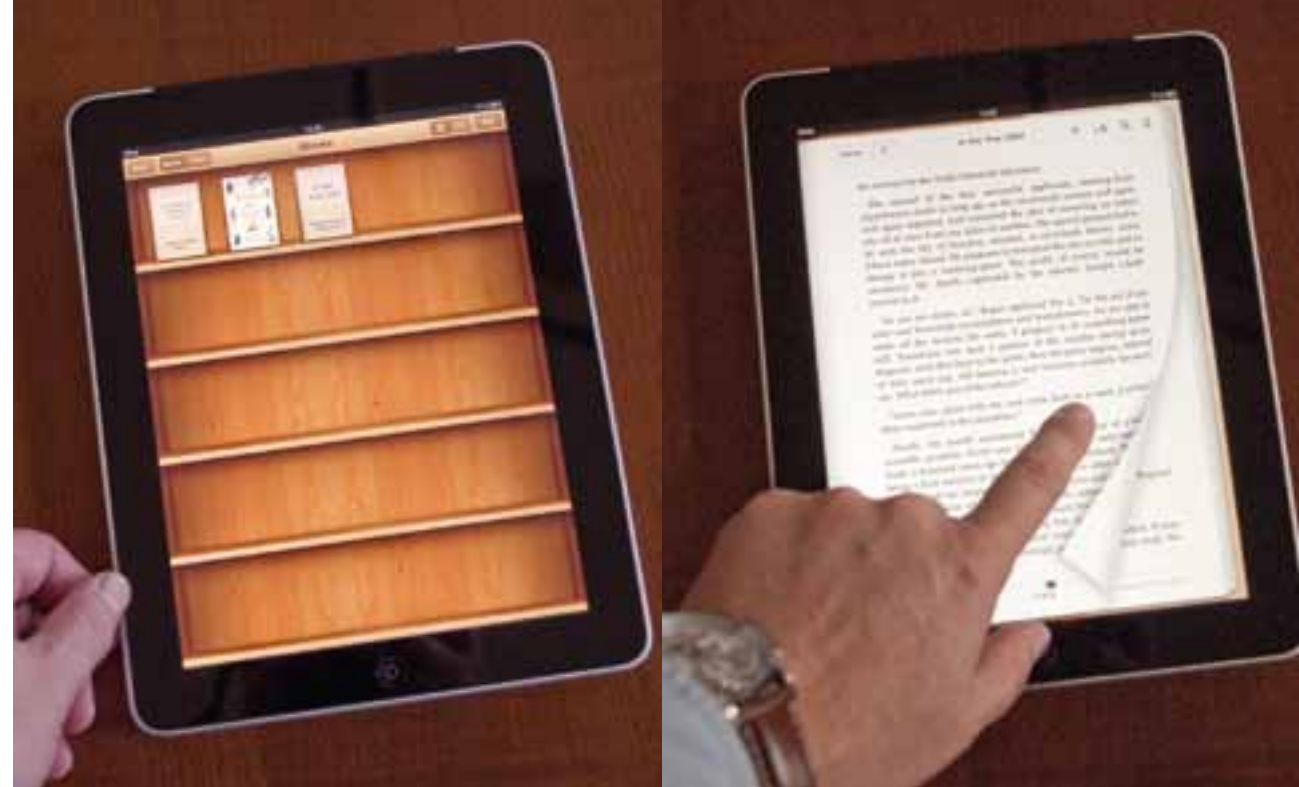
Det stora genomslaget för e-böckerna sker nu, då läsplattnor börjar nå en sådan teknisk nivå att själva läsandet närmar sig upplevelsen av en tryckt bok, och de stora kedjorna, Akademiska bokhandeln och Suomalainen kirjakauppa, börjar sälja e-böcker och läsplattnor.

Trots att tekniken egentligen funnits redan några år har marknaden befunnit sig i en klassisk ”hönan och ägget”-situation. Förlagen har väntat på att distributionen via bokhandlar och nya aktörer är på plats, och bokhandlarna har väntat på e-böcker att distribuera. Man har också väntat på en tillräckligt hög teknisk nivå på läsplattnor, så att själva läsandet kan ta central plats, utan att man ständigt behöver befatta sig med hela det tekniska ramverket: batterilivslängd, nerladdningar – eller tunga och klumpiga apparater som man inte orkar läsa i sängen med.

Två olika sorters läsplattnor: skillnader i skärmen

Det finns två olika sorters läsplattnor: de som är rena läsplattnor med endast några få extra egenskaper, och plattor som egentligen är minidatorer, med ett påföljande stort utbud av tilläggsprogram och egenskaper utöver läsandet.

De rena läsplattnors skärm är oftast av en typ som kallas **e-ink**. Fördelen är att skärmen är relativt skarp och kontrastrik, och att den inte behöver bakgrundsbelysning. Man kan därför läsa skärmen ute i dagsljus, och skär-

På bilden Apples Ipad (som enligt Kauppalehti börjar säljas i Finland i oktober–november) med Apples eget bokprogram **IBOOKS**. På Ipad kan man även ladda ner en rad andra bokhandlar som **AMAZON KINDLE** och **STANZA**. Apple har gått längst i försöket att återskapa läsoplevelsen med en tryckt bok (t.h.). Ipad är egentligen en färdig dator i plattformat – på Ipad kan man även ladda ner tusentals andra program och spel.

men drar inte någon el, då sidan väl kommit upp. Tiden mellan att ladda apparatens batterier blir därför oftast lång (t.o.m. veckor eller månader).

Nackdelen med e-ink är att skärmen endast visar gråskalor, och att skärmuppdateringen är långsam. Att surfa på webben blir trögt, och e-boksläsandet lider förstås om boken har färgbilder eller färgillustrationer, då de måste visas i gråskalor.

Den andra huvudfäran är plattor som mera liknar minidatorer: Apples Ipad (som i skrivande stund inte säljs i Finland) är den kändaste, men flere andra tillverkare lanserar sina egna motsvarigheter i höst. De här apparaterna har en ljusstark **lcd-skärm** i

Akademiska bokhandeln har utropat 2010 till e-böckernas år.

fullfärg, så även annat material än textsidor kommer till sin rätt. Flera tidskrifter (speciellt i USA) har en elektronisk version som kan laddas ner t.ex. med programmet **Zinio**. De elektroniska tidskrifterna är i många fall inte statiska, utan de kan innehålla levande bilder eller annan interak-

tivitet. Vissa tidskrifter som slutat utkomma p.g.a höga tryck- och distributionskostnader har nu återuppstått då läsplattnor börjar få tillräckligt genomslag. I Finland har Suomen Kuvalehti redan lanserat sin Ipad-version – ett provexemplar kan laddas ner gratis i App Store.

Nackdelen med minidatorplattor är att de i viss mån dras med samma problem som andra datorer:

Trots att upplevelsen gjorts enklare än med andra datorer skall systemprogram och andra program regelbundet uppdateras, böcker eller musik man köpt skall synkroniseras (speciellt i Apples fall) till en stationär dator, nätverksinställningar görs etc. Och →

e-bok

En läsplatta med e-ink-teknik behöver ingen bakgrundsbelysning och är läsbar även ute i solljus. Batterilivslängden är lång, men skärmen kan bara visa gråskalor.

→ kanske även läsoplevelsen störs av att så mycket annat hela tiden pockar på en: kolla e-posten, uppdatera Facebook, spela lite spel, surfa planlöst o.s.v.

Akademien i bräschen

Akademiska Bokhandeln lanserar e-böcker på allvar denna höst. Akademiens e-böcker fungerar tillsvidare med gratisprogrammet **Adobe Digital Editions**, och kopieringsskyddet har stöd i en rad läsplatlor som räknas upp på Akademiens webbplats. Stöd för Apples Ipad utlovas då Ipad börjar säljas i Finland – böcker utan kopieringsskydd med s.k. vattenstämpel kan redan nu läsas på Ipad. En annan populär läsplatta utanför Finland, **Amazon Kindle**, stöds inte, eftersom

Amazon vill begränsa Kindle till Amazons egen nätbutik och program.

De flesta internationella nätbutiker som säljer e-böcker har också ett stort urval klassiker och andra böcker vars upphovsrätt gått ut. T.ex. alla Jane Austen-böcker, alla Sherlock Holmes-böcker och de stora ryska författarna kan man ladda ner alldeles gratis. Sammanlagt finns cirka två miljoner gratisböcker på nätet (de flesta dock på engelska).

Nackdelar och fördelar

Kommer e-böckerna att ta över den tryckta boken? Knappast. Det finns fortfarande många tekniska fördelar med en tryckt bok: den är enkel att läsa och kräver inga förberedelser, den kan

lätt lånas ut, den går inte sönder om den tappas i golvet, och den är på sitt sätt ekologisk eftersom den inte behöver elektricitet då den väl är färdig. I slutändan kan man dessutom vid behov återanvända pappret.

De elektroniska böckerna börjar småningom standardiseras i formaten pdf och ePUB, men standarderna lever fortfarande, och olika distributörens olika kopieringsskydd gör att man lätt blir tvungen att låsa sig till en viss försäljare/distributör. För vissa är hela näthandeln med kreditkort och kopieringsskydden ett integritetsproblem: försäljarna kan lätt statistikföra exakt vad man läser.

En tryckt bok kan dessutom vara ett konstverk och ett hant-

AKADEMISKA BOKHANDELN säljer läsplatlor, och e-böcker både i den fysiska butiken och i den nya nätbutiken.

verk. Läsplattornas begränsningar gör att stora, påkostade bildverk inom överskådlig framtid hålls kvar på tryckerierna. De tryckta böckerna är för många människor dessutom en trevlig inredningsdetalj som den elektroniska boken aldrig kan matcha: oberoende hur många e-böcker man samlat på sig syns det ingenstans, utom på datorskärmen.

Fördelarna med e-böckerna är ändå många. En är snabbheten: vill man ha den senaste bästsäljaren under en sömlös natt går den att få fram med ett par klick på skärmen. E-böckerna är också bra lämpade för material av övergående natur, eller material man knappast återkommer flera gånger till, och som känns onödigt att ha i tryckt form. E-böckerna ger en stor utrymmes- och viktfordel: i en läsplatta kan man ha hundratals eller tusentals böcker med sig hela tiden, och beroende på nätbutikkens villkor kan man vid stöld eller förlust ladda ner sina böcker på nytt.

E-böckerna kan också ge stora fördelar när det gäller tillgänglighet och åtkomst för personer med nedsatt syn eller för blinda. Användaren kan själv ändra textstorleken, och de flesta läsplatlor kan också läsa upp texten med en talsyntetisator.

Atena ger ut ett tjugotal elektroniska böcker i höst

Man måste vara med från början!

RABBE SANDELIN

De elektroniska böckerna blir ingen stor business ännu i höst, men om man vill hänga med i framtiden måste systemen vara på plats redan nu. Det säger verkställande direktör **Ville Rauvola** på SFV-ägda Atena Kustannus Oy i Jyväskylä, som publicerar ett tjugotal av höstens boknyheter och utvalda katalogtitlar även i elektronisk form.

LÄSPLATTORNA, OCH FRAMFÖR
ALLT de bakomliggande systemen för bokköp har nu nått den tekniska nivå som gör distribution av böcker i elektronisk form möjlig. Även Apples länge emotsedda Ipad (som även fungerar som färdator) innebär att intresset för elektroniska böcker ökar i höst, berättar Atenas VD Ville Rauvola.

– Men fortfarande finns det vissa problem: fotnoter lyckas inte – de samlas alla i slutet av dokumentet. Färger syns inte ännu på läsplattor baserade på e-ink-tekniken. Faktaböcker eller manualer med avancerad layout lämpar sig alltså inte riktigt för läsplattorna, utan rena textromaner fungerar bättre.

Rauvola påminner om att Fin-

land ligger cirka två år efter utvecklingen när det gäller de elektroniska böckerna. Det är inte enbart en nackdel, eftersom många av tekniska barnsjukdomarna nu börjar vara avklarade. Den främsta fördelen med e-böckerna blir enligt Rauvola behändigheten och snabbheten. Man kan ha en bok läsfärdig i sin hand med några klick på skärmen.

– De ekologiska aspekterna framhävs ofta i diskussionen, men en tryckt bok är nog inte så fruktansvärt oekologisk. Då den är färdig drar den inte längre elektricitet, den kan lätt lånas ut eller gå i arv, och energinnehållet kan vid behov återvinnas.

De ekologiska aspekterna med läsplattorna handlar om annat.

– Då jag till exempel åker på bokmässor behöver jag inte längre släpa omkring stora buntar med utprintade papper och kilo-vis med broshyrer, utan allt ryms i läsplattan.

Främst ny distributionsmöjlighet

När det gäller förlagsbranschen säger Rauvola att de elektroniska böckerna främst innebär en ny distributionskanal. Utmaningarna är ändå många.

– Vi har tekniska utmaning-

ar; vi måste lära oss att formatera innehållet för läsplattorna, där begreppen ombrytning och layout inte egentligen finns. Vi har utmaningar när det gäller skyddet mot olovlig kopiering, och vi har i slutändan pris- och distributionsutmaningar.

Enligt Rauvola är det felriktat att vänta sig att de elektroniska böckerna blir radikalt billigare än de tryckta böckerna. Rauvola påminner om att bokpriserna aldrig återspeglar enbart tryckning och distribution. De största utgifterna för de finska förlagen är det redaktionella och det grafiska arbetet, och den sidan minskar inte bara för att distributionen sker på ett nytt sätt. Också utvecklandet och upprätthållandet av de nya systemen kostar en hel del – i början skall pengarna komma från den traditionella bokförsäljningen, som därmed inte får försummas.

– Prisbildningen förvrängs även av att de elektroniska böckernas mervärdesskatt är 23 procent, medan de tryckta böckernas är 9 procent. Båda borde förstås behandlas jämligt. Nu har en arbetsgrupp på finansministeriet visserligen funderat på att slopa alla nedsatta skatteprocenter och därmed ”jämna ut” situationen,

Finland ligger efter när det gäller e-böcker, men det är inte enbart en nackdel, säger Atenas VD **VILLE RAUVOLA**.

men det skulle vara en katastrof, om man vill behålla vår livskraftiga inhemska bok- och litteraturbransch.

Nya aktörer rör om i branschen

– Liksom på musiksidan får vi nu även in aktörer på marknaden som inte tidigare verkat på området. Det kan vara företag som traditionellt endast tillhandahållit nättjänster, och som nu vill ge sig in på försäljning av innehåll. Prisförhandlingarna med dem har varit mycket svåra. Andra komplicerade förhandlingar har gällt kopieringsskyddet och till exempel frågan om på hur många apparater en bok kan läsas, och hur utlåningen i biblioteken skall ske.

– Om man vill att den inhemska förlagsbranschen skall överleva finns det ingen annan möjlighet än att de elektroniska böckerna behandlas i stort sett som de tryckta. För bibliotekens del betyder det att biblioteken köper ett antal licenser per bok, och att fler böcker än vad licensen tillåter inte lånas ut, trots att den elektroniska versionen i tekniskt avseende förstås kunde lånas ut i tusentals exemplar.

Distributionen av elektroniska böckerna i Finland sker ändå i början via de traditionella kanalerna. Partihandeln sköts via

Kirjavälitys (som även sköter kopieringsskyddet), och t.ex. Akademiska Bokhandeln har nyligen öppnat sin näthandel för elektroniska böcker (man kan också ladda e-böcker på sin läsplatta i den fysiska bokhandeln).

Kommer vi att läsa på annat sätt?

En helt annan utmaning – och ett område med där det finns mycket lite forskning – är hur de elektroniska böck-

finns risk att vi bländas av tekniken i stället för att fundera på djupare aspekter. Som förläggare frågar jag mig också om vi kan göra de elektroniska böckerna tillräckligt lockande, speciellt utanför bästsäljarsegmentet.

Och då är det enligt Rauvola inte bara fråga om layoutbegränsningar: vissa forskare frågar sig om hela den kognitiva läsprocessen på en läsplatta blir så annorlunda att själva bokläsandet helt förändras.

– Läsplattor med nät-koppling inbjuder ju till att klicka på länkar, hoppa ur och surfa omkring, läsa epost eller uppdatera Facebook-sidan om det man nyss läst. Kommer det helt enkelt att ändra på hur våra hjärnor fungerar, såsom litteraturforskaren **Nicholas Carr** frågar sig i boken *The Shallows – What the Internet is Doing to Our Brains*?

Trots alla utmaningar säger Rauvola att förlagsbranschen inte har något annat val än att hänga med. Det går inte längre att dra upp klaffbron och meddela att man enbart tyr sig till det gamla beprövade.

– Uppståndelsen och skrivierna kring elektroniska böcker är visserligen större än verkligheten – bara tre till fyra procent av bokförsäljningen i USA är idag elektronisk – men vi kommer inte ifrån att andelen kommer att öka, kanske till femton procent år 2015.

erna kommer att tas emot.

Rauvola ser en liten risk att läsplattorna i själva verket kommer att fjärma oss från litteraturen.

– Vi har förstås en viss fascination för all ny teknik, men det

ATENA KUSTANNUS verkar i det här anrika huset vid Asemakatu 6 i Jyväskylä. Förlaget ger ut cirka 45 finskspråkiga böcker varje år.

Atena: Nytt förlag med anor

ATENA GRUNDADES 1986, OCH ägs idag av SFV till över 80 procent. Idag ger förlaget ut både inhemska litteratur och litteratur i översättning, cirka 45 finskspråkiga böcker per år. Atena har specialiserat sig på lättfattlig, humanistisk faktaalitteratur (ej vetenskapliga skrifter). Även skönlitteratur ges ut (dock ej lyrik eller barnböcker).

– Sextiofem procent av utgivningen är inhemska litteratur, tretiofem översättning. Förhållandet mellan faktaböcker och skönlitteratur är ungefär det samma, berättar VD Ville Rauvola.

På den inhemska sidan säger Rauvola att utbudet av manus är enormt, cirka 300–400 per år, varav endast ett eller två publiceras.

– Man ser tydligt att olika skri-

varkurser gett resultat. Men att något är välskrivet är inte samma sak som att innehållet och storn är intressant. På kurs kan man nog lära sig att skriva, men inte lära sig att bli författare.

De internationella bokmässorna spelar fortfarande en stor roll när det gäller att hitta intressant översättningslitteratur. Även s.k. scouter och en del av översättarna ger tips om lämpliga översättningsobjekt och nya namn.

– I tillägg till Norden och det engelska språkområdet öser vi rätt mycket även ur det tyska språkområdet – en av våra senaste böcker med tyskt ursprung sålde över 25 000 exemplar, berättar Rauvola.

Dessutom hittar Rauvola intressant litteratur genom att hålla ögonen öppna t.ex. i de stora bokhandlarna i London, och idag även genom att surfa på nätet.

Av Atenas boknyheter i höst lyfter Rauvola fram *Harjakaupungin salakäytävä*, en historia med övernaturliga inslag som är speciell såtillvida att den har två helt olika slut, tryckta i skilda versioner av boken. Bokköparen vet inte vilkendera slutet hon köper (men det alternativa slutet går att läsa på nätet).

Schildts redo för e-böckerna

För den finlandssvenska bokmarknaden innebär e-böckerna speciella utmaningar. Därför intar Schildts en avvaktande ställning, men de tekniska förutsättningarna finns att vid behov genast sätta igång. Det berättar Schildts verkställande direktör **Johan Johnson**, som tror att de elektroniska läromedlen innebär en viktigare förändring de närmaste åren.

TEXHT: RABBE SANDELIN | BILD: NORA KITINMÄKI

JOHAN JOHNSON ÄR INTE helt säker på att denna höst innebär det slutliga genombrottet för e-böckerna.

– Ur vår synvinkel skulle det vara viktigt att tillverkarna av läsplattor och nätbutikerna kunde enas om kompatibilitet mellan e-böcker köpta på olika ställen. Allt för ofta blir kunden fortfarande låst till en viss leverantör beroende på var man köper läsplattan.

Det här är enligt Johnson speciellt viktigt för en liten läsmarknad som den finlandssvenska.

– Då de finlandssvenska böckernas medelupplagor ligger på mellan 700 och 800 exemplar, och en läsplatta kostar mellan 200 och 300 euro, så skall man nog vara en mycket stor optimist om man tror att e-böckerna på kort sikt kommer att innebära en avgörande affärsverksamhet för oss, säger Johnson.

Enligt Schildts VD är det ändå solklart att läsplattorna innebär en revolution, och att utvecklingen kommer att gynna dem. Därför har Schildts den tekniska beredskapen att genast ge sig in på

marknaden med egna e-böcker. Och med sin förnyade webbsida har Schildts även öppnat en nätbutik, med alla de möjligheter den öppnar.

– Men teknisk beredskap är bara en bit av kakan. Många författaravtal och översättaravtal måste skrivas om, liksom nya avtal med distributörer och försäljare. Det tar tid och det kostar, och det skall helst inte påverka den etablerade verksamheten. Allt detta ser förstås inte läsarkonsumenten som ivrigt väntar på att få ladda ner sin favoritförfattare på läsplattan, säger Johnson.

Innan e-böckerna får riktig fart hoppas förlagsbranschen också på att e-böckernas mervärdesskatt skulle bli den samma som för de tryckta böckerna. Nu betalar man normal mervärdesskatt (23 procent) för e-böcker, men 9 procent på tryckta böcker.

– För läsandets skull hoppas man verkligen på att utvecklingen inte går åt fel håll, det vill säga att momsen på tryckta böcker stiger. Då skattesatsen för böcker i tiderna sänktes ökade ju lä-

sandet i Finland med tio-femton procent.

Elektroniska läromedel större revolution

Enligt Johan Johnson innebär de elektroniska läromedlen i skolorna en större revolution än e-böckerna – åtminstone de närmaste åren. Undervisningsministeriets ambitiösa planer går ut på att radikalt öka användningen fram till 2015.

– Målsättningarna är bra, och de politiska beslutsfattarna har en poäng i att dagens ungdomar är så vana vid att använda dator att inlärandet faktiskt blir effektivare med elektroniska hjälpmedel. Avtalen mellan producenter och Kopiosto börjar också vara i skick, och det finns heller inga tekniska hinder för att utöka användningen.

Problemet är enligt Johnson pengarna.

– Planerna och målsättningarna finns, men inte finansiering. Bollen kastas nu mellan de olika aktörerna, förhoppningsvis klarar detta inom kort.

Schildts är redo för e-böckerna. Den finlandssvenska bokmarknaden har emellertid sina egna utmaningar, och de tekniska lösningarna borde bli bättre, säger Schildts VD **JOHAN JOHNSON**.

Svenska Oratorieföreningen 90 år

Svenska Oratoriekören i december 2008. I mitten dirigenten **HANNU BISTER**.

I Svenskbygden nr 2/2010 presenterades överstelöjtnant Axel Stenius (1857–1928) vackra luta. Han är aktuell också i ett annat sammanhang i år. Tack vare honom tillblev Svenska Oratorieföreningen i Helsingfors r.f. och dess kör, Svenska Oratoriekören*

Tanken på att bilda en svensk-språkig blandad kör i Helsingfors med uppgift att utöva körsång i dess större former framfördes i slutet av 1919 från skilda håll. Filosofie doktor Harald Lindberg (botanist) var en av dem som insåg behovet och som hade väckt intresset för idén hos flera personer, förmodligen inom föreningen Östsvensk samling. Idén hade uppstått av det faktum att det i Helsingfors behövdes en svensk-språkig kör som kunde framföra

krävande körmusik. När Jean Sibelius kantat Jordens sång till text av Jarl Hemmer, komponerad för Åbo Akademi, skulle framföras i Helsingfors i november 1919, fanns det nämligen ingen svenskspråkig kör med tillräcklig rutin som kunde åta sig ett sådant uppdrag.

Helt oberoende av ovan nämnda publicerades i huvudstadens press ett upprop för att bilda en svensk "oratoriumförening" med syfte att understöda en oratoriekör. Den drivande kraften bland undertecknarna av uppropet var utan tvekan överstelöjtnant Axel Stenius. Han hade varit den ledande kraften i Vasa stads musikliv i slutet av 1800-talet, och med sin kör, Vasakören, hade han med stor framgång framfört oratorier. Axel Stenius hade flyttat till Helsingfors 1902, och han

blev den ivrigaste förespråkaren för grundandet av en ny svensk oratoriekör i Helsingfors. Den av Robert Kajanus ledda Sinfonikören hade upplösts 1911.

Undertecknarna av uppropet kallade till ett möte "å Svenska normallyceum onsdagen den 10 december kl. 8 e.m. för att taga del av förslag till stadgar, välja interimsstyrelse och besluta om övriga åtgärder." Ärendet var med andra ord väl förberett. I mötet deltog omkring sextio personer. Föreningen bildades och antecknades i föreningsregistret den 18 februari 1920. På bara drygt två månader hade man fått i gång föreningens och körens verksamhet. Det stora antalet anmälda understödande medlemmar och ständiga årsmedlemmar visar att initiativet väckt stort intresse hos den svenska allmänheten i Helsingfors. Styrelsen planerade två

kyrkokonserter vid vårterminens slut 1920. Konsertprogrammet skulle omfatta bl.a. kantaten Jordens sång av Sibelius.

DET FÖRSTA VERKSAMHETSÅR-DET FÖRFLÖT dock inte utan svårigheter. Den 2 maj 1920 måste den förstärkta styrelsen konstatera att kören inte ännu var mogen för ett offentligt framträdande. Den planerade konserten sköts upp till höstterminen. Det var främst inom mansstämmorna som repetitionsuthållighet saknades.

När höstterminen 1920 inleddes visade det sig tyvärr att de manliga körmedlemmarna inte kunde förmås att regelbundet delta i körövningarna. Detta ledde till att dirigenten, kapellmästare Karl Ekman, den 8 oktober 1920 inte längre ansåg sig kunna leda kören och sade upp sig. Samtidigt anhöll professor Ossian Aschan på grund av ökat vetenskapligt arbete om befrielse från ordförandeposten. Han hänvisade också till att de förutsättningar under vilka han åtagit sig ordförandeskapet inte längre existerade.

ÄNDA FRÅN BÖRJAN PRÄGLADES Svenska Oratorieföreningens verksamhet av Axel Stenius brinnande musikintresse. Efter det att dirigenten Ekman och ordföranden Aschan hade av sagt sig sina uppdrag valdes Axel Stenius i november 1920 till föreningens ordförande och till första dirigent för kören. Vid föreningens ordinarie möte den 27 april 1921 föreslog han dock att förberedelser för valet av en ny dirigent skulle vidtas. Som orsak till sin avgång nämnde han i ett brev sviktande hälsa men också det, i hans tycke, bristande intresset

bland körmedlemmarna.

Tillfrågad av Axel von Kothen förklarade sig nu Bengt Carlson villig att åta sig kören i dess decimerade skick och att göra vad han kunde för att aktivera den. Efter valet av Bengt Carlson som dirigent 20.10.1921 övervann krisen i fråga om mansstämmorna, och kören gick framåt i rutin och konsertvana.

Den 23 mars 1923 framförde Svenska Oratoriekören för första gången ett fullständigt oratorium. Det skedde i Johanneskyrkan och oratoriet var J. Brahms Ein deutsches Requiem. Konserten dirigerades av Bengt Carlson. Under hans dirigentskap inleddes en era under vilken kören vann en aktad position i Helsingfors musikliv, inte minst för sin strävan att på repertoaren ta upp nyare verk inom oratorielitteraturen, särskilt den nordiska. Redan 1922 etablerade Svenska Oratoriekören samarbete med Helsingfors stadsorkester, ett samarbete som fortgick regelbundet till 1975.

BENGT CARLSON LEDDE KÖREN till sin död 1953. Ödet ville att slutnumret vid Bengt Carlsons första konsert med Svenska Oratoriekören (8.5.1922) och vid den som skulle bli den sista (27.3.1953) var Jean Sibelius kantat Jordens sång.

Liksom Bengt Carlson har pro-

fessor Ulf Söderblom haft en avgörande betydelse för Svenska Oratoriekören och dess fortlevnad. Efter Bengt Carlsons frånfälle hade kören svårigheter med att hitta en kvalificerad efterträdare. Den dåvarande II dirigenten Torsten Stenius åtog sig att sköta repetitionsarbetet, men en dirigent måste vidtalas för varje enskild konsert.

Hösten 1956 lyckades kören engagera kapellmästare Ulf Söderblom som repetitor och våren 1957 lät han sig väljas till körens ordinarie dirigent. Ulf Söderblom var dirigent för Svenska Oratoriekören 1957–75 och under hans ledning framförde kören Brahms Ein deutsches Requiem, Bachs Magnificat, Verdis Requiem, Haydns Skapelsen och Nelson-mässan, för att nämna enbart några verk i körens dåvarande repertoar.

Efter det att Ulf Söderblom hade lämnat kören vårterminen 1975 följde en brytningstid med täta dirigentbyten och en minskning i körens numerär. Kören leddes till en början av Lena von Bonsdorff. Sedan följde några år under först Helge Degermans och sedan Astrid Riskas dirigentskap och i samarbete med deras körer. Eric-Olof Söderström övertog dirigentskapet hösten 1978, men lämnade kören våren 1981. En liten kärntrupp höll ihop kören under dessa år, som på sitt sätt var helt nyttiga, inte minst för att varje dirigent tillförde kören någonting nytt.

HÖSTEN 1981 ÖVERTOG MATTI Järvinen dirigentskapet, och med honom fick kören många år av arbetsro. Matti Järvinens era varade ända till slutet av 1997. Körens repertoar var mångsidigare än förr. Mat-

* I texten talas omväxlande om föreningen och kören. Det är svårt att dra en gräns mellan dem. Man kan säga att föreningen är beslutande organ och kören utgör föreningens verksamhet.

Jubileumskören 1945 på Svenska Teaterns scen. Svenska oratoriekören firade där sitt 25-årsjubileum med att framföra Giuseppe Verdis Requiem under ledning av **BENGT CARLSON**. Orsaken till den främmande konsertmiljön var att den ordinarie konsertsalen, Helsingfors universitets solennitetssal, hade förstörts i en brand i februari 1944.

ti Järvinen planerade verksamheten mycket omsorgsfullt för att den skulle passa körens ambitioner och förmåga. Under hans ledning framförde kören mässor av de stora mästarna, kantater, motetter, ungersk körmusik, nordisk körlyrik, gospel m.m. Under Matti Järvinens ledning firade Svenska Oratoriekören sitt 70-årsjubileum med dels framförandet av Haydns Nelson-mässa, dels en a cappella konsert. Han ledde också 75-årsjubileet som firades med en viss fördröjning först 1996. På konsertprogrammet stod Händels oratorium Messias, vilket framfördes i sin helhet, en prestation i sig.

Matti Järvinen avsåg sitt uppdrag från 1.1.1998 och när vårterminen 1998 inleddes stod kören utan dirigent. Den spillra som fanns kvar av kören (ca tio sångare) hankade sig fram och koncentrerade sig på sin medverkan i två av Södra svenska församlingens gudstjänster.

I mars 1998 lyckades föreningens styrelse engagera Åsa Westerlund som ny dirigent. Åsa Westerlund hade en gedigen bakgrund som kyrkomusiker och kammarkördirigent. Under hennes målmedvetna och säkra ledning framförde Svenska Oratoriekören musik av bland annat John Rutter och Egil Hovland. På grund av långa resor till övningskvällarna i Helsingfors, såg Åsa Westerlund sig slutligen tvungen att avsluta sitt engagemang för Svenska Oratoriekören. Hennes dirigentskap kröntes med en körresa i januari 2006 till Stockton i Kalifornien, USA, där Svenska Oratoriekören medverkade i den av George Buckbee arrangerade St. John's Chamber Orchestra Festival.

EFTER HEMKOMSTEN FRÅN USA-RESAN åtog sig professor George Buckbee det ordinarie dirigentskapet, som inleddes den 14 februari 2006. Han hade

förekommit redan långt tidigare i körens historia. Vid föreningens vårmöte 17.5.1972 valdes han till vice dirigent för kören, men avgick vårterminen 1973, då han återvände till sitt hemland USA. Svenska Oratoriekören hade tur att få honom tillbaka. George Buckbee är yrkesmusiker med en synnerligen omfattande musikalisk bakgrund som sångare, ackompanjator, repetitor och dirigent. Han tillförde kören en helt ny dimension tack vare sin internationella bakgrund.

Redan när George Buckbee övertog dirigentskapet stod det klart att han åtar sig uppdraget för tre terminer. Det betydde att han lämnade dirigentskapet på försommaren 2007, men kvarstod som körmedlem i basstäman.

Tack vare vetskapen om George Buckbees tidsbundna dirigentskap kunde Svenska Oratorieföreningens styrelse i god tid söka en efterträdare till honom.

Kören sjunger vid Helsingfors Svenska Körförbunds (numera Helsingfors sång- och musikförbund) 70-årsjubileum 1987 i Universitetets solennitetssal.

Med hjälp av körens tidigare dirigent Ulf Söderblom förmedlades kontakt med kapellmästaren vid Finlands Nationalopera, Hannu Bister, som var intresserad av att åta sig dirigentskapet för Svenska Oratoriekören och utmaningen att utveckla den. Föreningens styrelse ansåg honom vara ett mycket gott val och beslöt engagera honom som dirigent för kören från höstterminen 2007. I Hannu Bister fick kören en ytterst kompetent dirigent. Han har varit knuten till Finlands Nationalopera som kapellmästare och korrepetitor från 1970 till 2009 med undantag av korta perioder då han bland annat arbetade i Sverige.

HÖSTTERMINEN 2007 INLEDDES SÅLEDES en ny era i körens historia. Genom Hannu Bister fick Svenska Oratorieföreningens kör möjlighet att återuppta sin konsertverksamhet med stor orkester. Firandet av

föreningens och samtidigt körens 90-årsjubileum inleddes genom framförandet av Sofia Gubaidulinas stora körverk Johannespassionen tillsammans med Helsingfors stadsorkester och med Leif Segerstam som dirigent. Körverket hade uruppförts 2000 och framfördes nu för första gången i Finland. Det är skrivet för stor orkester, fyra solister, en kammarkör och en stor kör. Svenska Oratoriekören sjöng kammarkörens partier, medan Akademiska Damkören Lyran och Akademiska Sångföreningen sjöng den stora körens partier. Det var en av de största satsningar Svenska Oratoriekören varit med om.

För att visa sin repertoarbredd har Svenska Oratoriekören, trots sitt namn, under jubileumsåret också gett en konsert med a cappella musik. Jubileumsåret avslutas med framförandet av Hilding Rosenbergs julatorium Den heliga natten. Det är ett samarbete med Lojo stadsorkester och

konserten dirigeras av Hannu Bister.

SVENSKA ORATORIEFÖRENINGEN I HELSINGFORS r.f. och dess kör kan för tillfället se med tillförsikt på framtiden. Eftersom Hannu Bister inte längre kan leda kören, har George Buckbee än en gång ställt sig till förfogande som körens dirigent. Under årens lopp har föreningens styrelse många gånger satts på prov för körens fortsatta verksamhet. Förhoppningsvis ska Axel Stenius brinnande intresse för oratoriekörsång också i framtiden kunna uppbådas bland medlemmarna av Svenska Oratorieföreningen och dess kör.

Källa: Hedvig Stenman och Carl-Johan Lundström: Svenska Oratorieföreningen i Helsingfors, Svenska Oratoriekören 1920-2010

Ankarplats Leros

CAMILLA LINDBERG

Tuppen gal medan färgglada fiskebåtar lägger ut från den lilla fiskehamnen Pandeli. Det är tidig morgon, men värmen och det skarpa solljuset gör det nästan outhärdligt att sitta utan parasoll på takterrassen till Villa Kolkis.

Christine och Göran Schildts mytomspunna hus på den grekiska ön Leros har alla ingredienser som man förknippar med ett grekiskt liv.

FIKUS OCH BOUNGAVILLEA SKAPAR ett skuggande tak över avlin, den stenbelagda innergården som utgör ett skyddat uterum mellan parhusets två lägenheter.

Inne i det nästan tvåhundra år gamla stenhuset som är byggt helt i enlighet med gamla grekiska byggnadstraditionerna är det relativt svalt. Yttertaket av patelia (en seg blålera) och det tjocka lagret av bambu som syns från insidan mellan de bruna talktilljorna, hindrar effektivt värmen från att tränga in.

De nästan metertjocka buckliga stenväggarna har en elasticitet som skall tåla jordbävningar, men hjälper samtidigt till att bevara huset svalt under årets hetaste månader. Väggarna skyddar också mot den fruktade nordnyvinden *Meltemin* och vinterhalvårets kyla och fukt som inte heller Medelhavsmänniskan besparas ifrån.

FRÅN GÖRAN SCHILDT'S FORNA arbetsrum kan man vid klart väder ana konturerna av den turkiska kusten. Det obarmhärtiga solgasset gör att man dagtid helst bommar igen de blå träluckorna och de många pardörrarna som öppnar sig mot trädgårdens olika rum.

Nedanför huset och trädgården med sin typiska Medelhavsflora som bär spår av Göran Schildts stora sinne för komposition, syns nuförtiden ett gytter av hustak.

Det ensamma sockerbitshuset vars gavel skymtar på omslaget till Dianas ö (1976) är ett minne blott. Lyfter man blicken en aning, ser man i stället silhetterna av de obebodda klippöarna *Piganoussa* och *Agia Kiriaki* (Den heliga söndagen) med sin karaktäristiska stenkyrka. På havet vars yta i dag ligger flödande blått och spegelblankt syns rader av vita segel.

Under nästan ett halvt sekel har just den här utsikten inspirerat författaren Göran Schildt i hans litterära produktion. I Villa Kolkis, som Christine Schildt gett namnet Kärlekens hus, har bland annat den tredelade Alvar Aalto-biografen tillkommit.

Det är också på den här platsen som den tjugofemåriga flickan själv fick möjlighet att göra något som ännu på 1960-talet var ett relativt ovanligt fenomen, att skapa sitt första hem långt ute till havs på en grekisk ö tillsam-

mans med en tjugotre år äldre man.

Här har paret tillbringat i genomsnitt sju månader i året, ända fram till 2007 då Göran besökte ön för sista gången. Hemma i Ekenäs begravdes han två år senare med en olikvist i var hand, som plockats från de träd som han själv planterat utanför Villa Kolkis nästan ett halvt sekel tidigare.

DET ÄR OMÖJLIGT ATT särskilja Göran Schildt och Leros. För den som vill uppnå en mer gedigen förståelse för hans tankevärld och få en större insikt i det folkliv och det traditioner som skildras i flera av hans böcker kan ett besök på Leros rekommenderas. Det finns inga andra genvägar, och den genuina grekiska atmosfären hittar man alltfjämt på Leros. Även om Christine Schildt utifrån sitt långa tidsperspektiv upplever att förändringarnas vindar blåst både omvälvande och snabbt över ön de senaste decennierna.

Kvinnorollen har förändrats, utbildningsnivån har höjts och öns mentalsjukhus som är en stor sysselsättare på ön, har bidragit till ett välstånd som gjort att man kunnat undvika en turistexpolatering av en älskad hemö.

Hemgiftstraditionen (*Brika*) som alltfjämt lever kvar har bidragit till att den yngre generationen får en god start i livet. På Leros är det till största delen kvinnor-

na som äger husen. Till varje faders förpliktelser hör nämligen att förse sina döttrar, oavsett antal, med ett inflyttningklart hus när de ingår äktenskap.

GÖRAN SCHILDT'S ORD FÅR liv på ett alldeles nytt sätt när man fysiskt stiftar bekantskap med hans hem, hans oräkenliga vandringsstigar på ön och parets vänner och bekanta. Flera avkomlingar till de gestalter som omskrivs i exempelvis Dianas ö lever fortsättningsvis kvar. Umgänget med dem skapar en förunderlig känsla av att man själv blir en länk i öns nutidshistoria.

Det finns till och med en möjlighet att rent handgripligt få röra vid antiken på ett sätt som inte ens museer kan erbjuda besökaren. I huset och den omgivande trädgården finns det gott om antika amforor, skärvor och kolonndelar som fraktats med Daphne från närbelägna områden, bland annat Turkiet. De

MAGNUS LINDBERG

Ny bok om Göran och Christines grekiska liv

År 1965 kom den numera avlidne författaren **GÖRAN SCHILDT** och hans hustru **CHRISTINE** med segelbåten Daphne till den grekiska ön Leros. De föll omedelbart för den pittoreska charmen och hade sedan dess sitt andra hem på ön.

Ankarplats Leros är en introduktion till paret Schildts färgstarka grekiska liv. Texten utgår från Christines personliga berättelser, familjens gäst- och receptböcker, samt Görans litterära produktion.

Genom Ankarplats Leros får läsaren i text och bild stifta beaktansvärt med grekisk matkultur, parets vänner och ta del av det moderna grekiska familjelivet. Här får läsaren en unik möjlighet att glänta på dörren till det snart tvåhundra år gamla grekiska huset som till sin exteriör och interiör bjuder på ett välbevarat grekiskt kulturarv.

Boken belyser också de senaste decenniernas omvälvande samhällsförändringar som förändrat kvinnosynen och de urgamla traditionerna. På Leros lever också fiskaren Apostolis och herden Giannis som valt att föra de gamla yrkes-traditionerna vidare.

Texten är skriven av kulturredaktör **Camilla Lindberg** som under det senaste året vistats på ön och bott i det Schildtska hemmet i olika repriser.

Boken är illustrerad med fotografen Magnus Lindbergs nytagna bilder, samt Göran Schildts historiska fotografier. Boken utkom på Schildts förlag i juni både på svenska och finska. Den finska upplagan såldes slut redan under sommaren, men en ny är att vänta.

Camilla Lindberg (1969) är kulturredaktör på tidningen Västra Nyland. Hon har tidigare utkommit med reportageboken *Röster från Rosala* (2007) och representationsboken *Raseborg* – en stad blir till som utkom på tre språk (2008).

Magnus Lindberg (1965) arbetar som lärare och fotograf. Han har tidigare stått för illustrationerna i reportageböckerna *Röster från Rosala* (2007) och *Raseborg* – en stad blir till (2008). Han är även finländsk kontaktperson för Göran Schildt Memoryrace 2011 samt koordinator för skolprojekten mellan Leros och Ekenäs.

handlingar som i dag skulle bestraffas hårt, var ännu fullt lagliga på 1960-talet då paret Schildt anlände till ön.

GÖRAN SCHILDT

VAR EN person som lyckades bibehålla en livsbejakande och jordnära attityd till det grekiska folklivet, trots sin förmåga till djupa analyser av historiska och kulturella mönster utifrån en erkänt hög intellektuell nivå.

Paret Schildts brokiga umgängeskrets gav upphov till intressanta samtal och blev för Göran Schildt en stor kunskapsbank att ösa ifrån. Det märks direkt, men även indirekt när man tar del av den litterära produktion som tillkommit efter att han 1965 slog ner sina bopålar på ön. Det var mer ett slumpmässigt och mycket spontant agerande som kom att fövandra paret liv. I första hand var man ute efter en ankarplats för Daphne, inte ett hem. (Läs mer i boken Ankarplats Leros).

Bland människorna som paret Schildt umgäts med finns ortodoxa präster, egyptiska prinsessor, kulturpersonligheter från när och fjärran, men också byoriginal och älskvärda grannar. Många finns förevigade i paret rika samling av gästböcker. Några handmålade tallrikar av den grekiska poeten Ritsos utgör konkreta bevis på det mångfacetterade umgängeslivet som för eftervärlden ter sig smått överkligt

DYLLEN ÄR ALLTSÅ PÅTAGLIG. Till det yttre. Under sitt liv på Leros har paret Schildt fått uppleva att även en grekisk soldränk

MAGNUS LUNDBERG

så en mörk nutidshistoria som bland annat rymmer juntatidens fängelser där politiska fångar indelades i olika klasser. Till de svarta stämplarna hör också den kommunistiska skolan som drottning Frederika lät grunda på 1950-talet för att förhindra föräldrarna att indoktrinera sina barn i kommunismens anda. De omhändertogs och många återsåg aldrig sina föräldrar.

Vi skall heller inte glömma det tidigare illa beryktade mentalsjukhuset som väckte en mediestorm i Europa på 1980-talet när ett filmteam från BBC lyckades ta sig in och avslöja de djuriska förhållandena som rådde där.

I dag lär mentalsjukhuset mer eller mindre utgöra ett modellbygge för mentalvården i övriga delar av Grekland. Men öknamnet Därön lever fortsättningsvis kvar i mångas medvetande, både när och fjärran.

ö har sina skuggsidor. Plötsliga oväder kan frammanas ur den blåa himlen på mycket kort varsel.

Den kritikersrosade Dianas ö blev upptrappningen till en lång och smärtsamt förföljelse, som visserligen slutade lyckligt men lämnade djupa spår. Det var först många år senare när Göran Schildt – till sitt livs största överraskning – utsågs till hedersmedborgare på ön som upprättelsen kom. På ön gör man i dag allt för att gottgöra forna generationers försvand mot den finländare som mer än någon annan placerat Leros på den globala kartan.

Ön som helhet uppvisar lika-

PÅ ÖN LEVDE GÖRAN ändå ett förhållandevis tillbakadraget liv, och detaljer om hans vardagliv har i väldigt liten utsträckning nått fram till Finland.

Från och med medlet av 1980-talet när Daphne såldes inleddes en helt ny era i paret liv. Upptäcktsresandet förflyttades nu från havet till de karga kullarna med sina slingrande serpentinvägar, många av dem knappt synliga för den vanliga Lerosbon.

Med samma nitiska nyfikenhet och pojkkaktiga uppsluppenhet som Göran Schildt tidigare utforskat havet på, gav han sig nu i kast med bergen. De hade mycket att erbjuda i form av natur-

CHRISTINE OCH GÖRAN SCHILDTS STIFTELSE

upplevelser och botanik och många skygga herdar blev slutligen paret vänner.

Med på vandringen fanns alltid Christine, hans klippa och trofasta stöd. Långt sammanfaller Christines grekiska liv med Görans, men det innehåller även helt andra erfarenheter som hon erhöll via de nära vänskapsrelationer med de grekiska kvinnorna. Vissa band knöts på en handarbetskola, andra i köket där husmödrarna flitigt involverade den unga damen i den grekiska kokkonsten.

Den grekiska vänskapen, *Filoxenia* som överlever till och med

döden och generationsskiftningar är en verklighet på Leros. Även jag har fått uppleva en till synes outtröttlig vänlighet och omtanke under mina månader på ön.

Det uppväger på ett välbalanserat sätt den mörka skugga som ekonomin kastat över landet under det senaste året. Hotbilderna är många, framtiden oviss, samtidigt som det senaste året fört med sig hoppingivande samarbeten på olika plan mellan Finland och Leros. Vi vill gärna tro att dessa nya arbetsformer skall bidra till att arvet efter en av våra mest kända internationella finlandssvenska författare förval-

tas vidare så att nya generationer får stifta bekantskap med Medelhavskulturen och samtidigt vår egen kulturs vaggas.

Händelserikt år efter Göran Schildts död

JULI **ORDNADE**
CHRISTINE och

Göran Schildts stiftelse tillsammans med staden Raseborg en grekisk vecka. Staden besöktes då av ett tjugotal unga vuxna från kulturföreningen Artemis på Leros samt lärare från en grundskola och ett gymnasium på ön.

Närmare 4000 finländare tog del av Artemis dansuppvisningar i Raseborg samt Åbo. I Ekenäs satsade många restauranger på grekisk mat. Artemis har närmare 700 medlemmar och arbetar

aktivt för att föra grekiska kulturtraditioner vidare, med betoning på dans och sång. Ett delmål är att vidga de ungas internationella perspektiv och skapa meningsfull sysselsättning för öns unga.

Kulturutbytet var en förlängning av den populära utställningen *Leros – vår ö i Medelhavet* som visats i Ekenäs under sommaren. Utställningen är stängd men öppnas på begäran under hela hösten. Som bäst tar stiftelsen nästan dagligen emot elevgrupper från skolor i regionen.

Minnessegls hedrade Göran Schildts minne

Den 22 september hedrades Göran Schildt med en minnessegel i egeiska havet med start från Lakkihamn på Leros. Havskappseglingen som bär namnet *Göran Schildt's Memory Race* var en officiell tävling som ingick i det Hellenic Sailing Federation's (the Hellenic Sailing Federation) program för år 2010.

Evenemanget som fick stark internationell och nordisk prägel planeras att bli årligen återkommande. Evenemanget bevakades redan nu flitigt av grekisk tv. Under de officiella ceremonier-

na deltog Finlands ambassad, landshövdingen från hela Dodekanesien samt medlemmar från det grekiska parlamentet samt hundratals besökare och öbor.

Racet lockade cirka nittio seglare från hela Norden, Grekland och övriga europeiska länder.

Evenemanget kombinerades med kulturprogram i form av en klassisk konsert samt andra lokala festligheter. För första gången öppnades dörrarna för allmänheten till Göran och

Christine Schildts Villa Kolkis under några dagar. Många besökare rördes till tårar vid åsynen av författarens skrivbord och stolar.

Förberedelserna för nästa år är redan i full gång och målsättningen är att deltagarantalet kunde fördubblas och kulturprogrammet utvidgas.

Som kuriositet kan nämnas att under det gångna året har öns tandläkare Alexis Charalambides, en av eldsjälarna bakom evenemanget, gått in för att aktivt utvidga sina kunskaper i svenska. Kommunikationen till seglarna kunde redan i år rätt långt skötas på svenska.

Nystart för Studiecentralen!

Svenska studiecentralen firade 90 år den 10 september i G18, Helsingfors, med en cocktailfest i samband med Föreningsfestivalen. Med cirka 350 deltagare var huset fullt, stämningen på topp och maten god!

90-årsjubileet innebär en nystart, en kick-off för Studiecentralen. I stället för att blicka bakåt, ser vi jubileet som ett startskott. Ett startskott med ambitionen att ytterligare förbättra och utveckla vår verksamhet både vad gäller rådgivning, information och service till de finlandssvenska organisationerna och föreningarna men också att vad gäller att ordna kurser, föreläsningar och seminarier med teman som vi finlandssvenskar upplever som aktuella och viktiga.

Studiecentralen har dessutom ett helt nytt utseende! Du har kanske redan hunnit ta en titt på den nya webbplatsen **www.studiecentralen.fi**? Den nya webbplatsen utvecklas hela tiden, så ge gärna feedback på e-postadressen christine.skogman@studiecentralen.fi.

Här en kort sammanställning av kommande kurser och föreläsningar:

Lös ditt vardagspussel utan stress

Företagshälsovårdaren Juunita Saarelainen föreläser torsdag 14.10. kl. 13.30–16.00 i Åbo svenska Arbis utrymmen.

Jag och min självbild

Föreläsning torsdag 21.10 kl. 13-17 i SFV-salen, Helsingfors. Cajsa Tengblad, friskvårdspedagog, föreläsare och författare ger deltagarna redskap för att förbättra sin egen och andras självbild. Anmälan till frida.westerback@dua.fi

Ungas psykiska hälsa – ett könsrelaterat samhällsfenomen?

Rasmus Isomaa föreläser om ungdomars psykiska hälsa med särskild fokus på ätstörningar. Onsdag 3.11 kl. 17-19 i SFV-salen, Helsingfors. Anmälan till frida.westerback@dua.fi

Jenny Lexhed: "Det räcker inte med kärlek"

Jenny berättar om sina erfarenheter som förälder till ett autistiskt barn. Hur hittar man balansen mellan familjeliv, arbetsliv och viljan att göra allt för sitt barn?

Helsingfors måndag 29.11 kl. 18 – 20 i SFV-salen på Nylandsgatan 17

Vasa tisdag 30.11 kl. 18.30–20.30 i Vasa övningskolas gymnasium.

VERKSAMHETSOMBUDEN I VÅRA REGIONALKANSLIER tar emot anmälningar och ger även ytterligare information. Helsingfors: Catharina von Schoultz, tfn 09-6129 0711. Vasa: Anna-Karin Öhman, tfn 06-320 41 50. Åbo: Beatrice Östman, tfn 02-251 60 60.

Studiecentralen ordnar Ordning och reda, systematik och struktur för organisationer – ledningssystem i praktiken, en längre kurs som riktar sig till finlandssvenska organisationers verksamhetsledare, förtroendevalda och/eller övrig personal som berörs. Kursen består av 6 närstudietillfällen med start i december 2010 och pågår till september 2011. Under kursens gång arbetar deltagarna i sina organisationer med de frågor som behandlas. Kursledare är konsult Leif Mannfolk. Mera information hittar du på **www.studiecentralen.fi**

Studiecentralens rektor Björn Wallén inleder sin alterneringsledighet 18.10. Alterneringsledigheten sträcker sig ett år framåt. Under tiden innehar utvecklingschef Matts Granö rektorstjänsten.

Med önskan om en inspirerande höst,

*Christine Skogman
informatör/adm.sekr.*

Varje människa värd en nekrolog

Gustaf
WIDÉN

DET ÄR EN KONST att skriva nekrologer. I början av hösten avled professor Ulf Lagerkvist, framstående forskare inom medicinsk och fysiologisk kemi. Men främst var han känd som son till Nobelpristagaren Pär Lagerkvist, som han också porträtterade i den uppriktiga minnesboken *Den bortvändes ansikte*. Här handlar det om en diktare som så helt gick in i sig själv att han egentligen inte hade tid med sin familj. Han kunde i allt sitt tvivel beteckna sig som ”Guds skrivbiträde på jorden”; hans existentiella grubbel medförde en stränghet som gjorde att barnen snarare kände rädsla än värme inför sin uppburne far.

SJÄLV BESTODS ULF LAGERKVIST en av de mest berörande nekrologer jag någonsin läst. Den ingick i Dagens Nyheter och hade skrivits av hans tvillingbror Bengt Lagerkvist, legendarisk teaterregissör och konstpresentatör i Sveriges TV. Det är en text som utgår från det märkliga fenomen att två individer legat i samma livmoder och fötts på samma gång. Betyder det också att de dör nästan samtidigt? Men minnesorden handlar också om det tryck barn till berömda föräldrar känner. Det är inte lätt att konkurrera med ett Nobelpris, skriver Bengt Lagerkvist.

FÖR DEN SOM ÄNDA sedan tidiga tonår ständigt återkommit till Pär Lagerkvists diktning är det en märklig upplevelse att läsa tvillingsonens minnesord. Jag har aldrig träffat fadern eller någon av sönerna; ändå är det som om jag stått dem nära. Poetens röst var min egen; i sönernas minnesbilder blir han levande igen. Så stark är ordets och diktens makt.

FÅ TIDNINGSTEXTER HAR ETT så långt liv som nekrologer. De klipps ut, sätts i ett kuvert eller i en låda, glöms bort men dyker plötsligt upp vid någon inventering av allt man samlat på sig. Utan klipp av det slaget skulle jag veta ytterst lite om flera av mina förfäder.

Till lokaltidningarnas förtjänster hör den sorgfälliga bevakningen av dem som lämnat jordelivet. I princip är varje samhällsmedlem värd en minnesruna, hur oansenlig livsinsatsen än kan te sig. Och förr väjde rapporteringen inte för den personliga tragiken. När min mormors far, den ansedde tingsvärden och kommunal mannen i Föglö, tog sitt liv i sorgen efter sin älskade hustru var det inget som Ålandstidningen hymlade om. Men man skrev med högaktning och respekt.

Guds skrivbiträde på jorden. Så kallade sig **PÄR LAGERKVIST**, Nobelpristagaren som så ofta citeras i dödsannonser och nekrologer. Sonen Ulf, som avled i höstas, skrev om sin berömda far i boken *Den bortvändes ansikte*.

ALLMÄNT TAGET HAR DEN här i sann mening folkliga journalistiska genren länge haft en alltför låg status i vår kultur. I många fall får man gå till SFV-kalenderns unika svit av nekrologer för att hitta fakta och bedömningar av viktiga finlands-svenska kulturinsatser. Med åren får minnesorden i kalenderutgåvorna ett allt större kulturhistoriskt värde.

Någon kanske tycker att nekrologer är förljugna. *De mortibus nihil nisi bene* (Om de döda intet annat än gott), sägs det. Och det är klart att texter av det här slaget sällan problematiserar eller intar en kritisk hållning. Då måste det handla om en central politisk eller kulturell insats, men även då brukar det höra till god kutym att uttrycka sig balanserat. Att låta politisk polemik följa motståndaren in i döden är inte särskilt smakfullt.

Men för kontroversiella gestalter som Urho Kekkonen och Olof Palme, båda ständiga objekt för nya uttolkare, existerade inga sådana regler. Jag minns fortfarande med en rysning hur skadeglatt Palmes fiender kommenterade mordet på öppen gata i Stockholm 1986.

Tryggast vore antagligen att skriva sin egen nekrolog och i god tid distribuera den till de medier som kan tänkas vara intresserade. Risken är bara att texten ingår i förtid, ett inte okänt fenomen i journalistikens historia. ”Ryktet om min död är en överdrift”, som Mark Twain telegraferade till en alltför nitisk familjeredaktör 1897.

SJÄLV HAR JAG SKRIVIT åtskilliga nekrologer under mitt journalistliv. Att rada upp fakta är ingen konst. Men den stora utmaningen förblir att fånga själva essensen hos en människa, att beskriva något av rörelserna i hennes själ, för att uttrycka det högtidligt.

Kropp och tanke förgår, men någonstans finns alltid ett avtryck kvar av liv som levts, drömmar som för ett ögonblick blivit verklighet. Det som fångats i nekrologens ord låter ljuset flöda ännu en stund över förflutenhetens landskap.

En "glad och äkta amatör" leder dragspelsförbundet

Österbotten är Svenskfinlands Bälgien

OLLE SPRING

Han kallar sig "en glad och äkta amatör", men när man får veta att han har spelat dragspel i 45 år så kan man förmoda att **Bengt Enroth** i Vassor i Korsholm kommer med en ansenlig underdrift. Sedan i våras är numera deltidspensionerade specialyrkesläraren vid Åbo Akademis pedagogiska fakultet ordförande för Svenska dragspelsförbundet i Finland, SDiF.

Förbundet grundades för nio år sedan som en organisation för dragspelare och alla dragspelsintresserade. Man får gärna lägga en betoning på "intresserade" för förbundet vill verka utan genrebegränsningar. Medlemsantalet är i dag kring 300 och växer sakta men säkert. I likhet med andra organisationer är man mycket mån om att också fånga in ungdomar i verksamheten.

– Vi vill öka intresset för dragspelsmusiken och lyfta fram dragspelet som ett mångsidigt instrument, betonar ordföranden som gärna skulle önska att dragspelet kunde ha en mera synlig roll också i dagens dansbandsmusik och inte bara tas fram för att piffa upp kompet.

Dragspel på sångfest

Men varför ett eget förbund? Skulle inte också dragspelarna rymmas inom redan existerande

BENGT ENROTH leder de finlandssvenska dragspelarna.

spelmansförbund?

– I ett eget förbund kan vi bestämma själva, säger Bengt Enroth men försäkrar att dragspelarna förstås är öppna för samarbete med andra föreningar och förbund.

Ett konkret uttryck för detta är beslutet att anmäla dragspelsförbundet till den stora **sång- och musikfesten i Åbo** nästa sommar. SDiF är också synligt med i det stora finska dragspelsevene-

manget *Sata-Häme soi*.

Gränsöverskridningar är också nödvändiga t.ex. i kursverksamheten – tillsammans med andra förbund kunde man arrangera kurser i musikteori och notläsning som ju är ett gemensamt behov för alla, oberoende av instrument.

Stort område

Ser man på medlemsförteckningen tycks Österbotten vara sär-

Det är en anslående syn och blir ett mäktigt ljud när hela scenen fylls av dragspelare – som här i Korsholm i mars när **SVENSKA DRAGSPELSFÖRBUNDET I FINLAND** höll sin vårsamling.

skilt väl representerat. Förbundet grundades på österbottniskt initiativ och det kan avspegla dragspelets starka förankring i österbottnisk musiktradition. Man kunde rentav kalla Österbotten för Svenskfinlands Bälgien. Men, understryker ordföranden, förbundet verkar över hela Svenskfinland inklusive Åland och har även finska medlemmar och t.o.m. någon medlem i Sverige.

– Det är en utmaning att verksamhetsområdet är så stort – och problemet är ju detsamma för alla finlandssvenska organisationer med riksspridning, säger Bengt Enroth som har upplevt samma situation som ordförande för finlandssvenska yrkeslärare. Avstånden är långa, kontakterna blir svårskötta, det kostar en hel del att samla alla medlemmar till gemensamma evenemang. I dragspelsförbundet har man försökt utjämna svårigheterna genom att låta förbundsledningen alternera mellan regionerna. Förbundets egen tidning *Accord* är viktig för sammanhåll-

ningen och informationsspridningen – den är en medlemsförman men kan också prenumereras av vem som helst.

Först munspel – sen dragspel

Och Bengt Enroths eget förhållande till dragspelet?

Som 11–12-åring fick han av pappa ett dragspel – då hade han spelat blockflöjt och munspel till familjens lust och kanske leda. I skriftskolåldern åkte han med dragspelet på moped till grannbyn för att spela tillsammans med andra pojkar med ambitionen att få ett eget band. Dansmusik har sedan varit Bengt Enroths melodi. I dag har han en trio med två gamla kompisar som spelar trummor och bas och man spelar på födelsedagsfester, pensionärsträffar, bröllop...

– Jag har en uppfattning att de flesta människor blir glada av dragspelsmusik. De rycks med redan i första valsen. Allsång till dragspelsackompanjemang hör sommaren till, inte minst i Svenskfinland men nog

också på finskt håll. Vi har kanske influerats av Sverige men går man in på en pub i England så får man höra sång och musik – också på dragspel! – var och varannan kväll.

Tacksamt instrument

Dragspelet kan användas överallt, vid alla tillfällen. Inte bara i glattigt sällskap utan lika väl i seriösa sammanhang, t.o.m. på begravningar. I händerna på skickliga musiker kan dragspelet ljuda skönt i klassiska verk.

– Det fina med musikutövande är att var och en blir lycklig på sin nivå, oberoende av instrument. Dragspelet är ett tacksamt instrument, med sina många möjligheter till fylligt ljud.

Eller som Bengt Enroth skriver i sin första ledare i *Accord*:

"Musik är konst och det betyder att alla kan utöva den. Det finns inget fel eller rätt. Det som låter bra för dig själv är fin musik!"

Bo Lund lever som han lär

Envist övande ger resultat

OLLE SPRING

Läraren **BO LUND** (t.h.) uppträder med sina elever i Vasa arbis dragspelsgrupp.

BO LUND i **SINGSBY** i Kors-
holm är lektor i dragspel vid
det kommunala musikinstitutet
Kuulainstitutet i Vasa. Självt har
40-åringen spelat dragspel i tret-
tio år – sedan han som tioåring
fick ett spel i julklapp – och un-
dervisat mer än halva den tiden.
Hans entusiasm för läraruppgif-
ten går inte att ta miste på:

– Man måste försöka se till att
de unga eleverna tycker att det
är roligt att spela och att lära sig
spela. Det är A och O. Man får
inte tvinga någon, utan det gäl-
ler att försöka hålla intresset vid
liv. I musikinstitutet har jag ing-
en elev som jag upplever att inte
vill spela!

I musikinstitutet går man från
cirka 7 år upp till cirka 20 år, el-

ler tills man tagit studenten. Un-
dervisningen sker på kvällstid ef-
ter den ordinarie skoldagen.

– Vi börjar med barnvisor som
eleven känner igen, t.ex. *Blinka
lilla stjärna* eller någon annan en-
kel melodi. Ganska fort börjar vi
spela med båda händerna, både
diskant och bas, och då blir det
ju genast fylligare och roligare än
att bara spela melodin med hö-
ger hand. Och man får noter ge-
nast från början fastän eleverna
lär sig noterna ordentligt först
om något år.

Alla kan lära sig...

Bo Lund menar att alla kan lära
sig spela, men det går förstås lätt-
tare för somliga än för andra.

– Det är bara fråga om envis-

het. För en del är det mycket lätt,
så lätt att de inte ens märker hur
svårt det är! Men för alla gäller
att öva och öva, det är bättre att
öva lite varje dag än att traggla
sig genom långa sjok en gång i
månaden. Om man vill komma
framåt måste man ha tålmod
att öva!

Det är ett råd som Bo Lund
också upprepar och understryker
i dragspelsförbundets tidning *Ac-
cord* som en levnadsregel för alla
kategorier av dragspelare, gamla
likaväl som unga.

Samspel viktigt

Han har sina unga elever att
uppträda varje vinter på små
konserter eller matinéer för att
vänja dem vid att uppträda. Ock-

så härvidlag är vi olika, den som
drar sig för att uppträda solo kan
trivas mycket bra med att spela i
grupp. Tillsammans med tjugo
andra kan också den osäkraste
känna sig trygg.

– Det är viktigt att öva sig att
spela tillsammans med andra, sä-
ger Bo som förutom sin huvud-
sakliga gärning som dragspels-
pedagog i Kuulainstitutet drar
dragspelskurser i Vasa arbis och
leder och handleder dragspels-
grupper och dragspelare i olika
åldrar och på olika nivåer.

Lyssnar på eleverna

Det gäller också för läraren att
anpassa sig till sina elever och
deras musikprioriteringar. Bo
vill vara lyhörd för deras egna
önsknings. När institutselever-
na kommer upp i 15-årsåldern
vill de kanske pröva på nya vägar
och då fångar Bo upp låtar från
radion som eleverna sedan får
spela tillsammans. På så sätt hålls
intresset uppe hela tiden.

– Det är jättesällan någon sä-
ger att den inte vill spela. Det
är roligt att se hur en som kan-
ske varit tveksam plötsligt blom-
mar ut!

Efter tre examina på grund-
nivå och en på musikinstitutsni-
vå kan man söka sig vidare till Si-
beliusakademien eller till någon
yrkeshögskola. En av Bo Lunds
elever har nyss fortsatt sina stu-
dier i Universitetet i Jyväskylä för
att bli musiklektare vilket förstås
är en källa till glädje och stolthet

Lärarens råd

- Det är klokt att söka sig till
lärarledd handledning
- Det finns inga genvägar – öva
träget varje dag
- Banda och lyssna på ditt eget
övande och spelande
- Du måste öva långsamt för att
lära dig spela snabbt
- Spela besvärliga ställen om och
om igen tills de löper
- Var noga med fingrasetningen,
pröva ut den som passar dig
bäst
- Inled gärna varje träningspass
med skalövningar som mjukar
upp fingrarna och utvecklar
tonartskänslan
- Finslipa ditt spelande genom
att spela utantill vad du först
har lärt dig med notstöd
- Väga experimentera frimodigt –
var inte rädd för att göra fel

(Ur en intervju med Bo Lund i
tidningen *Accord*)

för läraren.

– Det är en extra bonus! Men
målet är ju inte att alla ska bli yr-
kesmusiker utan att finna en gi-
vande hobby.

Läraren ska spela själv

Bo Lund har själv gått i konser-
vatoriet i Jakobstad. Hans lärare
Alpo Pohja var bosatt i Jyväskylä
så han hade lång väg till sina
dragspelslektioner. Han har av-
lagt examina i Konservatoriet i
Jakobstad och han har komplet-
terat sin utbildning och behörig-
het med avgångsbetyg och di-
plom från yrkeshögskola. Och
han lever som han lär: han övar
envist och spelar aktivt för att
upprätthålla och förkovra sin
skicklighet.

Han har spelat i dansband som
Tommys och Charlies, han är
kapellmästare i Mårten Holms
Kaffekvarnen live, han ställer
upp som ett enmansband när det
vill sig och han plockar ihop en
större ensemble vid behov.

– Det är viktigt att en musiklä-
rare spelar själv och blir hemma-
stadd med olika stilar. Dragspelet
är ett jättemångsidigt instrument
på vilket man kan spela snart sagt
allt, från kyrkomusik och klassiskt
till pop, rock och jazz.

Toni Morrison: Drömmen om det omöjliga

TOVE FAGERHOLM

GEORGE WOFFORD OCH HANS hustru Ramah närde en omöjlig dröm: de ville att deras barn skulle växa upp i ett jämlikt samhälle där ingen diskriminerades på grund av sin hudfärg. De drömde med öppna ögon, medvetna om att inga drömmar förverkligas om man inte själv hjälper till. Därför slog de sig ner i den lilla staden Lorain i Ohio nära Lake Erie. De lämnade bakom sig traumatiska upplevelser i Georgia för att starta ett nytt liv. Georg Wofford var så präglad av sin barndom att han betecknade sig själv som en styvnackad rasist. Hela sitt liv ansåg han det motiverat att förakta den vita rasen medan han fann den ringaktning han ständigt mötte djupt orättfärdig.

George Wofford arbetade som svetsare på ett skeppsvarv. Han arbetade hårt, ofta hade han tre olika jobb för att försörja sin familj. Han var stolt över sitt arbete och brukade fästa sina initialer intill en perfekt svetsad söm. Till och med under de svåra depressionsåren satte han en ära i att alltid gå välklädd. Hustrun Ramah var en flitig kyrkbesökare och sjöng med i kyrkokören. Hon lärde sina fyra barn sånger och sagor ur den rika afroamerikanska kulturskatten. Familjen var stolt över sitt andliga

arv och sin identitet.

Nästäldst bland de fyra barnen var Chloe Anthony, född den 18 februari 1931. Chloe blev elev i en integrerad skola, men det första skolåret var hon den enda med svart hudfärg. Hon var också den enda som redan kunde läsa. Hon fick många goda vänner och upplevde ingen diskriminering förrän hon kom upp i tonåren.

Egentligen var det Chloes dröm att en gång bli dansös, men hon älskade också att läsa. Tolstoj, Dostojevskij, Flaubert och Jane Austen var hennes favoriter. Efter en excellent High School-examen föll det sig naturligt att börja studera engelska vid Howard University, Washington D.C. Det var här hon valde att kalla sig Toni, en förkortad version av sitt andra namn, eftersom så många hade problem med att uttala hennes första namn rätt. Hon fortsatte sina studier vid Cornell University med engelska som huvudämne. Två år efter sin slutexamen återvände hon till Cornell som lärare. Där mötte hon arkitekten Harold Morrison, född på Jamaica. Han blev hennes make. Några år senare föddes sonen Harold Ford, men när hon väntade sitt andra barn hade hon fått nog av sitt olyckliga äktenskap och återvände till sitt

TONI MORRISON år 2008.

barndomshem i Lorain efter att först ha gjort en lång Europaresa.

De blåaste ögonen

Toni började arbeta som redaktör för Random House. Samtidigt blev behovet att också skri-

va själv allt starkare och den första romanen började ta form. Hon utgick från ett barndomsminne när hon utformade berättelsens huvudperson, flickan Pecola, som bar på den omöjligaste av drömmar. Pecola växer upp

i ett hem utblottad på allt, inklusive självkänsla och stolthet. Hon söker sin tillflykt i önskedrömmen om blå ögon: om hon hade de blåaste och vackraste ögonen i världen skulle alla vara snälla mot henne och hon skulle bli →

→ *sedd*. Romanens bärande tema är rasismens destruktiva psykologiska effekt på uppväxande svarta flickor i en kultur där skönhetsidealet är Shirley Temple, vit-hyad, blåögd med lockigt blont hår. Debutromanen har en mogen och medveten komposition, tonen är osentimental och direkt. En behärskad vrede pyr under ytan.

Toni Morrison blev mycket be-sviken över hur hennes debutroman togs emot: den avfärdades, misstolkades och trivialiserades.

Sula

Roman nummer två, *Sula*, fick ett mera positivt mottagande. Romanen skildrar tre generationers kvinnoöden och omspannar tiden 1919 till 1965. I centrum står Sula, en undantagsmänniska som marginaliseras men också demoniseras av sin omgivning. Vänskapens dynamik är ett tema som Morrison ständigt undersöker. Sula drivs av stark livskänsla, egensinne och vägran att underkasta sig, medan väninnan Nel har lättare att anpassa sig till samhällets moralkodex och försöker uppfylla omgivningens krav på konformitet. Vänskapen krossas när Nel upptäcker att Sula hade ett sexuellt förhållande till hennes man. Sula och mannen försvinner, men Sula återvänder snart, ensam. Nel kan inte förlåta, men när Sula dött märker Nel att det är Sula hon hela tiden saknat och nu sörjer djupt, inte maken. Med Sula dog också drömmen om att våga vara sig själv och accepteras sådan man är.

Redan i *Sula* förekommer ett annat av Morrisons ständigt återkommande teman: den destruktiva kraft moderskärleken kan ut-

1986.

lösa. Eva Pearce är en av romanens starka kvinnor. Som en akt av yttersta kärlek dödar hon sonen Plum för att förkorta ett livslångt lidande.

Sula blev något av en kultbok för den svarta nyfeminismen.

Solomons sång

När Toni Morrison 1976 erbjöds en gästprofessur vid Yale University kan man tycka att föräldrarnas dröm gått i uppfyllelse. Inga rasbarriärer tycktes hindra dotterns karriär. **Jimmy Carter** utåg henne också till medlem av *The National Council on the Arts*. Hennes tredje roman *Solomons sång* gav henne det amerikanska kritikerpriset och internationell ryktbarhet.

Solomons sång har en manlig huvudperson, *Milkman Dead*. Morrison säger att det är genom att studera sina två söner hon lärt sig förstå det manliga psyket. Invävd i berättelsen finns också här ett vänskapsdrama som i den här romanen mynnar ut i ett dödan-de famntag. Men det skulle inte

vara en riktig Morrisonroman utan ett oförglömligt kvinnoporträtt, här är det Milkmans faster *Pilatus*. Modern dog när Pilatus föddes – hon är en i raden av moderslösa gestalter i Morrisons persongalleri.

Också Milkman har en omöjlig dröm: han skall hitta den gömda guldsalten som familjemyten berättar om. Liksom Pecola och Sula är det i grunden ett erkännande av sin identitet som svart och människa han strävar efter. Han beger sig ut på en lång resa för att möta sitt historiska förflutna. I Söderns slavkultur finner han sina rötter och sin släkthemlighet. Genom förfadern *Solomon* tillhör han folket som kunde flyga, de som enligt myten burna av längtan och sång kastade sig ut i luften och lämnade den förnedrande slavtillvaron.

Solomons sång är en förhållande läsoplevelse. Ett starkt suggestivt drag av myt och folksaga löper genom hela romanen. Morrisons underbara språk tonar som en mäktig blues om rotlöshet och

om rötter.

Tjårdocka

Efter en så fantastisk läsoplevelse som *Solomons sång* kändes följande roman, *Tjårdocka*, tam, och det är fortfarande den av Morrisons böcker som berör mig minst. Här skildrar Morrison för första gången växelverkan mellan svarta och vita människor.

Tjårdocka utspelar sig på en karibisk ö. Den vackra Jadine är framgångsrik fotomodell och utbildad i Sorbonne. Hon har blivit ett exotiskt inslag i de vitas värld. Hon möter den okultiverade militanta Son, som representerar allt det som Jadine tar avstånd från hos sin egen ras. Son tycker att Jadine sviker sig själv och sitt ursprung. En omöjlig kärleksrelation uppstår. Son kan inte anpassa sig till livet i New York, där Jadine gör karriär, och i Sons ensliga hemby saknar Jadine fullständigt fotfäste.

Morrison exponerar spänningarna mellan svart och vitt, man och kvinna, ungdom och ålder-

dom, urbant och ruralt. Hennes ärende är som vanligt angeläget och tidlöst.

Älskade

Morrison har inspirerats av en verklig händelse när hon skrev romanen *Älskade*. **Margaret Garner** var en slav som 1851 flydde med sina barn från Kentucky till Ohio. När slavjägare kom henne på spåret försökte Margaret döda sina barn för att de inte skulle hamna i slavägarens våld. Hon lyckades döda ett av barnen och dömdes till fängelse.

Älskade är en historisk roman som pendlar mellan året 1873 och tiden före det amerikanska inbördeskriget 1861–1865. Huvudpersonen Sethe, gravid med sitt fjärde barn lyckas rymma från plantagen Sweet Home i Kentucky. När hon blir upptäckt av slavjägaren försöker hon ta livet av barnen, men hinner bara skära halsen av sin dotter på vars gravsten hon låter rista in ett enda ord: *Älskade*.

Dottern Denver föds i fängelset och är i berättelsens nutid 18 år. Deras hus är förhäxat och Sethe vet att det är barnet hon dödade som inte lämnar henne någon ro. Då får hon besök av två gestalter från det förgångna: den forna slaven Paul D från Sweet Home och en ung kvinna som säger sig heta Älskade.

Denna förtrollande, omtumlande, fullkomligt självlysande bok har betecknats som en milstolpe bland berättelserna om det svarta Amerikas historia. *Älskade* blev omedelbart en bestseller och tilldelades Pulitzerpriset 1988. Det är också den av hennes romaner som anses ha kvalificerat henne för Nobelpriset i litteratur 1993.

New York Times anordnade våren 2006 en omröstning om den bästa amerikanska romanen under de senaste tjugofem åren. *Älskade* kom på första plats.

Jazz

Jazzens rytmer pulserar säkert också i Morrisons eget blod. Hennes nästa roman, *Jazz* är som en jazzkonsert i ord. Texten är fylld av infall och improvisationer i böljande rytm, här finns rå styrka och strävhet som effektivt kontrasterar mot skimrande poesi. Romanen rör sig fritt mellan förfluten tid, nutid och framtid.

Bokens centralgestalter är Violet och Joe i 1920-talets Harlem. Joe söker hela livet efter den mor han aldrig nådde fram till. Genom att gifta sig med Violet tror han att han kan fly det förskjutna barnets inre tomhet, men när musiken mellan Joe och Violet förstummas kommer hustrun att förkroppsliga moderns stumhet. Hos den unga Dorcas finner Joe samma tomhet som han själv bär på. Han ser samma fruktansvärda ensamhet och samma längtan efter moderskärlek. I den unga flickan ser han också sin mor Wild, och av skräck för att också Dorcas skall förskjuta honom dödar han henne. Hans kärlek till Dorcas är en omöjlig dröm.

Paradis

Toni Morrisons första roman efter Nobelpriset, *Paradis* inleds med orden: *De skjuter den vita flickan först*. Men så intrikat är berättelsens väv att man genom hela romanen inte kommer underfund med vem som åsytas. Vem var den vita flickan? Kvinnorna som sökt sin tillflykt i det gamla klostret är inte "color coded" säger Morrison själv. Det →

är inte möjligt att avgöra vilken rastillhörighet de har. Detta är ett djärvt och skickligt berättargrepp. Läsaren tvingas inse att den enda betydelsen kvinnornas hudfärg har i den här berättelsen är att identifiera vem som åsyftas i den första meningen. I klostret råder nämligen en kvinnogemenskap som inte tar hänsyn till hudfärg.

Paradis handlar som kärlek och förtryck, godhet och våld och om den desperata drömmen om trygghet i en otrygg värld. De kritiker som ansåg att Morrison fick Nobelpriset främst för att hon var svart och kvinna, erkände att hon verkligen var en berättare av Nobelprisformat när de recense-
*rade Paradi*s.

Kärlek

Det tog Morrison fem år att skriva romanen *Kärlek* som i flera avseenden är en motpol till *Paradis*. Kvinnogemenskapen har här ersatts med sökandet efter ett förlorat systerskap. Romanen handlar om en grupp kvinnor som alla är besatta av den gamla patriarken Bill Cosey, vid det här laget död och begravnen. Han hade varit ett svar på deras längtan efter en far, en make, en älskare, en beskyddare, ja även en vän.

I Coseys lyxiga hus lever änkan Heed och sondottern Christine förenade av oförsonligt hat och ständigt pyrande vrede. De två jämnåriga kvinnorna hade som barn varit oskiljaktiga vänner men när Cosey bestämde sig för att gifta sig med den elvaåriga Heed blir flickorna bittra fiender och rivaler.

Morrison tecknar som alltid djupa kvinnoporträtt. Hon ställer läsaren inför frågan varför kvinnor ofta är osolidariska och för-

Romaner:

- 1970 *The Bluest Eye*
De blåaste ögonen (1994)
- 1973 *Sula Sula* (1980)
- 1977 *Song of Solomon*
Solomons sång (1978)
- 1981 *Tar Baby*
Tjårdocka (1982)
- 1987 *Beloved*
Älskade (1988)
- 1992 *Jazz* (1993)
- 1999 *Paradise*
Paradis (1999)
- 2003 *Love*
Kärlek (2004)
- 2008 *A Mercy*
En välsignelse (2009)

dömande mot varandra. Varför väljer de männens gunst framför systerskap? Varför vänder de varandra ryggen när de skulle behöva varandras stöd i en gemensam värnlöshet? Hur är det möjligt att en vänskap större än livet låter sig förintas av svartsjuka?

En välsignelse

Den nyaste romanen, *En välsignelse*, är en berättelse om de svartas första tid i Amerika, då slaveriet ännu inte var satt i system. Det är också berättelsen om Amerikas brutala födelse, om den gemensamma drömmen om frihet och om varför den drömmen hade ett så högt pris.

Tony Morrison blottlägger det amerikanska samhället utan att predika. Hon vill på djupet förstå och kartlägga den afroamerikanska rasidentiteten med tonvikt på kvinnornas speciella proble-

matik och det allmänmänskliga. Hennes visionära kraft riktar sig också bakåt. Hon låter läsare inse inte bara varför det blev som det blev, utan att historien lika väl kunde ha tagit en helt annan vändning.

DET FÖREFALLER MIG SOM om de flesta romanförfattare tenderar att bli alltmera mångordiga.

Morrison har istället utvecklats i motsatt riktning. *En välsignelse* består av 157 sidor text laddade på mening och innehåll. Inte ett ord för mycket, men inte heller en rad för litet! Efter att ha plöjt igenom en hel rad tegelstensromaner känns det som en ren välsignelse att läsa Morrisons koncentrerade men ändå rika och mångbottnade text.

Berättarperspektivet skiftar, men i centrum för romanen står Florens, flickan som har händer som en slav men fötter som en fin portugisisk dam. Som betalning för en skuld tar Jacob Vraak, som egentligen avskyr människohandel, Florens till sin farm i norra Virginia.

Här finns hustrun Rebekka, indiankvinnan Lina och den förvirrade flickan Sorg. Det är också berättelsen om en mor som lämnar ifrån sig sin dotter för att rädda henne och en dotter som inte kan förstå moderns handling.

En välsignelse är kort sagt en alldeles underbar roman. Mer än någonsin visar Toni Morrison sig värdig det Nobelpris hon fick för

”en romankonst präglad av visionär kraft och poetisk pregnans som levandegör en väsentlig sida av amerikansk vardag.”

Samuel

en finlandssvensk syntetisk röst

Äntligen får personer med finlandssvenska som modersmål tillgång till en talsyntes av högsta kvalitet!

INITIATIVET TILL ATT SKAPA en finlandssvensk talsyntes togs av NÖSS, Synskadeföreningen Norra Österbottens Svenska Synskadade. Acapela Group, med kontor i Sverige, Belgien och Frankrike, anlätades för jobbet och resultatet blev rösten *Samuel* som lanserades i slutet av september. Företaget Lingsoft har bidragit med lingvistiska tjänster gällande det finlandssvenska språket.

I sitt pressmeddelande konstaterar NÖSS:

– Alla har rätt till lika service i vårt samhälle. Det gäller också information. Speciellt de synskadade och andra läshandikappade har svårt att ta del av information via dagstidningar, böcker och internet om de inte har tillräckligt effektiva hjälpmedel.

Talsyntesen Samuel, som omvandlar texter till naturtroget tal, kommer att bli till stor hjälp för bland annat de runt 6 000 synskadade finlandssvenskarna. I och med tillkomsten av rösten Samuel breddar Acapela ytterligare sin språkportfölj och kompletterar sitt utbud av nordiska röster.

med syn- och läsvårigheter bättre möjligheter att kommunicera och ta till sig information. Tack vare en avsevärt förbättrad kvalitet används talsyntens i dag allt oftare inom kommersiella och offentliga tillämpningar.

TALSYNTESEN SAMUEL HAR UTVECKLATS med understöd från Penningautomatföreningen RAY, Stiftelsen Leo, Mary och Mary-Ann Hackman, Stiftelsen Svenska Blindgården, Helsingforsregionens Taltidningsförening r.f., Helene och Walter Grönqvists stiftelse samt Otto A. Malms donationsfond.

Om Norra Österbottens Svenska Synskadade r.f.

Föreningen Norra Österbottens Svenska Synskadade r.f. (NÖSS) är en kontakt- och intresseförening med drygt 160 synskadade medlemmar, synsvaga och blinda. Föreningen verkar för att synskadade personer får med andra medborgare likvärdiga levnadsvillkor i socialt, kulturellt och ekonomiskt hänseende. NÖSS har under närmare åtta års tid drivit flera omfattande tekniska utvecklingsprojekt för att göra information tillgänglig för synskadade med systemet PratSam.

Kvinnorna på Runö hade smak, skönhet och oskuldsfullt behag

MARIANNE BLOMQVIST

RESENÄRER SOM FÖRE ANDRA världskriget besökte den lilla estlandssvenska ön Runö i Rigabukten fäste sig vid kvinnornas klädsel. Och inte bara vid att kvinnorna liksom flickorna i alla åldrar bar folkdräkt både till vardags och till fest utan också vid att kläderna var vackra, rikt dekorerade och deras bärare rent av koketta.

Den första att ge en längre beskrivning av Runödräkterna är **Fredric Joachim Ekman**, äldre bror till konstnären Robert Wilhelm. Fredric var vikarierande präst på ön 1841–1842. Fem år senare gav han på eget förslag ut en bok om sina upplevelser under titeln *Beskrifning om Runö i Liffland* (Tavastehus 1847; nyutgåva 2003 i SFV:s skriftserie, volym 166).

Att just Ekman så detaljerat beskriver kvinnornas klädsel kan bero på att han också själv tänkt sig en bana som konstnär, innan han läste sig till präst, men också på att han på nära håll fick beundra öbornas färggranna utstyrel. Vardagar iakttog han dräkterna ute i byn, söndagar och heldagar i den lilla träkyrkan från 1644 och inför bröllop i sitt eget hem, det s.k. pastoratet. Pastorskan hade nämligen äran att klä bruden, medan pastorn själv var den första manspersonen som fick beundra stas-

en! Ekman sammanfattar sina intryck så här:

Kommer nu till denna kostym ett vackert ansigte, som icke är sällsynt – emedan till och med verkliga skönheter finnas å Runö, så kan man icke neka, att de ega både smak, skönhet och oskuldsfullt behag.

Ny beskrivning av dräkterna

Runödräkten fick i fjol en modern beskrivning i textilläraren **Elin Eliassons** bok *Runös folkdräkter*. En berättelse om Rigabuktens svunna svenska kultur. Författaren är född på ön, men hon var bara två år gammal då hon tillsammans med familjen flydde västerut i en gammal fiskerbåt med åror, motor och segel.

Eliasson har intervjuat sina föräldrar och andra minnesgoda öbor. Någon svårighet att få fram material har hon inte haft. För runöborna gick klädda i sina folkdräkter fram till 1944 och de lyckades stuva in en hel del plagg i flyktbåtarna. Runöborna har således inte behövt rekonstruera sina byggedräkter, något som däremot skedde i Svenskfinland på 1920-talet. Ekmans och Eliassons beskrivningar stämmer rätt väl överens, vilket visar att kvinnornas dräkter på Runö inte förändrats så mycket på hundra år.

Intryck från väst och öst

Jämför man Runökvinnornas

och finlandssvenskarnas byggedräkter ser man stora likheter, från livstycket, tröjan och midjekjolen till förkläden och axeldukar. Men skillnader finns förstås.

En av dem gäller skodonon. På Runö gjordes de av gråsälsskinn till följd av att säljakt var öbornas viktigaste näringsfång. Kvinnornas skor kan liknas vid tossor, av vilka de finare är bruna, inte grå, en färg de fått då de impregnerats genom rökning. Med vita band snörs de fast om vristen. Männerna bar stadigare don. De kallades skrävlingar, i och med att de var gjorda av sälens bakfenor, som bär samma namn. Varma ullstrumpor, 2-3 par, skulle det vara vintertid i skorna!

Runömännen jagade säl i Rigabukten, inne i Finska viken, bl.a. i Pyttis, Vilaniemi, Björkö och Systerbäck, och ibland ända upp i Bottenhavet. Tran och skinn såldes i Riga och St Petersburg och för överlopps slantar köpte skyttarna blommiga ryska sjalar – lik dem som laukkueller påsaryssarna bjöd ut i Finland. Också sidenband och brokader hämtades hem åt hustru och trolovad. Mången rysk silverrubel formades också av byns smed till spännen, likaså den bärnsten som Runöfiskarna hittade på sina färder längs Kurlands stränder.

Ett originellt plagg i de gif-

Den blå kyrkodräkten bars under söndagarna i advent. Den röda kyrkodräkten användes under påskdagarna.

ta kvinnornas garderob är den hjälmlänkande kyrk- och högtidsmössan. Den är formad på en stomme av papp men under den ryms en vit spetskantad mössa som sluter tätt intill pannan. Håret, som på ålderdomligt vis inte får synas, knyts ihop till en ”knåka”, på runösvenska tupp, uppe på hjässan.

Färger och symbolik

Kvinnornas förråd av dräkter presenteras av Eliasson enligt årstid och därmed får hon fram hur valet av färger på förkläden, dukar, mössor och strumpor styrdes av kyrkoåret. Men den svartgrå veckade kjolen, som hade en vit kant vid fällen och som lämnade smalbenen synliga, förblev i stort sett desamma i helg och söcken. Visserligen en nyare och finare till fest, en äldre, sliten i arbetet på gården. Det var för övrigt kvinnorna som hade hand om jordbruket och djuren, inklu-

sive hästarna!

Året inleddes med advent. Då gick accessoarerna i blått, väntans och förväntans färg. Till jul bytte man till rött, glädjens färg. När fastan inleddes stod de svartvita plaggen i tur och helsvart blev det på långfredagen.

Påskdagarna var åter glädjedagar. Då pryddes kjolen med förkläden i vitt med röda blommor. Ungflickorna klädde sig i bollspelsdräkter som bestod av ett helvitt förkläde med engelskt broderi, en vit mönsterstickad tröja, vita halvvantar med mörka mönster i bårderna och en vit duk med rött mönster. Man tror sig nästan förflyttad till en tennishall anno 1900 i tsardömet Petersburg eller Wimbledon, när man ser denna dräkt avbildad. Bollspelsduken kom till användning också då sälarna drogs i land – det enda tillfället när kvinnorna bar långbyxor!

Kyrkoåret avslutades i novem-

ber när skörden var bärgad och slakten undanstökad. Då blev det dags att ordna bröllop och den färggladaste garderoben togs fram. Ståtligast av alla var givetvis bruden, iklädd en krona av ståltråd med pappersblommor på, medan till Ryssland importerade venetianska glaspärlor skimrade kring halsen och dussinet granna sidenband svajade i nacken.

ATT KVINNORNA PÅ RUNÖ varit attraktiva i sina dräkter blir man fullt övertygad om, när man läser Elin Eliassons vackert illustrerade bok. Hur stor garderob Runökvinnorna hade berodde till stor del på – har författaren berättat mig – hur mycket kläder man fått arva, hur mycket säl karlfolket lyckades skjuta och – framför allt – hur flitiga och skickliga kvinnorna själva var att spinna, väva, knyppla och brodera.

Staffan Bruun:
Kappsäck full med pengar. Schildts, 2010

Man i knipa och företagsamma flickor

TITELN TILL STAFFAN BRUUNS andra deckare med Antonio Sallinen i huvudrollen *Kappsäck full med pengar* är tagen ur Pippi Långstrumpsången: ”En kappsäck full med pengar är också bra att ha”. Och här finns många parallella spår. Persongalleriet, handlingen, både gåtan och gåtans upplösning följer sagans fasta mönster. För att vara en gåta, finns här ovanligt få frågetecken. För att vara en deckare leks här ovanligt lite med läsaren. Familjen är här den trygga vagga man får vila i. Hoten lurar utanför. Läsaren utmanas inte heller vad gäller värderingar eller berättargrepp.

Antonio Sallinen är Staffan Bruuns tidigare antihjälte Burt Kobbats raka motsats. Antonio är familjekär och småsnål. Hans största dilemma och konflikt är hur detta ska gå att kombinera, för den finlandssvenska hustrun Charlotta är enda barnet och ganska bortskämd. Hon är inte van att acceptera ett nej. Charlottas pappa och Antonios svärfar skulle gärna fortsätta klema bort sin flicka, med villa i West-end nära där han själv bor. Antonio vill däremot inte ta emot en sådan gåva. Därför skulle en kappsäck full med pengar vara bra att ha... I övrigt förefaller Antonios temperament inte vara särskilt ”italienskt”. Han är helnykter och kanske lite långsam i vändningarna. Framför allt är

han pålitlig och han vill inte förstå svärfars ständiga småbitska och lite elaka insinuationer om den italienska maffian.

Charlottas och Antonios lilla dotter Claudia är tre år och al-las ögonsten. Hon har en treårings spontana brist på omdöme. Hon tycker om att leka häst med sina barnvakter och är lika lite som sin mor van att bli avvisad.

HUR KAN EN DECKARROMAN där huvudpersonen är så tråkig, familjemönstret så konventionellt och handlingen så på förhand given ändå bli så rolig och underhållande?

För flera år sen, det kan ha varit 2001, hörde jag Staffan Bruun tala om sina Burt Kobbatsböcker på Mariehamns litteraturdagar. Han berättade att många pojkar går direkt från Bert-böckerna (av svenskarna **Sören Olsson** och **Anders Jacobsson**) till Burt-böckerna. Det stämmer säkert i Svenskfinland. Också Antonio Sallinen har alla möjligheter att nå tonårspojkar. Fast den förra Sallinen-deckaren, *Fällan i Brunnsparken*, lär ha varit en succé också i Sverige. Under samma litteraturdagar som Bruun delgav sina strävanden att nå unga läsare, berättade han också att hans egen inkörsport till deckarnas avstressande domäner gått via deckarklassikerna Sjövall och Wahlöö. I *Kappsäck full med pengar* kan man kanske ana

en längtan tillbaka till det deckaren och deckarläsningen en gång varit, en ganska obekant och skrämmande.

Det är inte bara Bruuns okomplicerade koncept som går rakt in i läsarens hjärta, det är också hans goda humör. Det är sällan man ser att en författare så uppenbart njutit av sitt jobb.

Sallinen befinner sig inte bara en bra bit från Kobbats – man anar att Bruun får ut en hel del

personligen av att utsätta sin hjälte för knepiga situationer denne inte är så bra på att lösa. Författarens energi har knappast gått åt till att försöka väva intrigen, för den är klassiskt enkel. Det är dialogen, de försåtliga elakheterna och familjelivets alla fallgropar, men också de överlättande förlåtelseerna, som – gissar jag – får Bruun att vilja fortsätta underhålla sina läsare. Där Burt Kobbats löste konflikten med sin kvinna med att tillåta sig alla de utsvävningar han hade lust med, är Antonio Sallinen mera benägen att vara alla till lags på ett smidigt sätt. Kobbats var (är?) naturligtvis en hedersknyffel när det kommer till kritan, men han har knappast tackat nej till många nöjen han erbjudits. Sallinen är uppfostrad av en ensamstående mamma och han är inte van att bli erbjuden något extra. Därför blir den generösa frun och kappsäcken full med pengar han av misstag snubblar över så knepiga problem att tackla. Här börjar deckarromanen och här börjar läsaren dra på smilbanden. Jag misstänker att en stor del av det nöje man har av läsningen består i att Staffan Bruun låter läsaren ha övertaget. Hur vardaglig man än är, överträffas man med största sannolikhet i tråkighet av Antonio Sallinen.

Van som Antonio är att umgås i en liten krets, både hemma och på jobbet, och van att handskas bara med enkla vardagliga problem, växer allt över Sallinenns huvud. Antonio är kanske ingen toffelhjälte, men långt ifrån det inte.

JAG HAR SVÅRT ATT skönja några samhälleliga ställningstaganden i *Kappsäck full med peng-*

ar. Möjligen kan man utläsa det inte helt nyuppfunna familjedilem-mat, att föräldrar har svårt att räcka till för allt de förväntas göra. Men Sallinenns är nog inte någon utsatt familj, tvärtom tycks barnvakterna och välvilligt sinnade hjälpare ut att köa utanför deras dörr. Att kappsäckspengarna frestar beror inte på att penningnöden är akut. Här finns inte heller någon djup existentiell ålders- eller livskris någon drabbas av, trots att den lite misstänksamma Charlotta inte tycker om att Antonio ursäktar den unga ryska barnvakten Natalia med ”att hon klär sig vågat för att hon är så ung”. Över lag bemödar sig Bruun inte att bryta förväntningar eller konventioner varken när det gäller köns- eller nationalitetsstereotyper. Eller ska man anse det modernt när Antonio, eller Andy som han kallas av frun, stannar hemma med ett sjukt barn? Jag tror inte det. Det visar nog bara att Antonios temperament är mera ”finländskt” än ”italienskt”.

Nej, det mest omstörtande Staffan Bruun kan ha haft som intention, tror jag nog, är att få pojkar att läsa. Där har han alla förutsättningar att lyckas. Oss andra underhåller han, och väl så.

Pirkko Lindberg: *Hotell Hemlängtan*. Schildts, 2010.

Ett gediget bygge

TITELN PÅ PIRKKO LINDBERGS nyutkomna roman *Hotell Hemlängtan* är en alludering på Elvis Presleys bejublade stycke *Heartbreak Hotel* från 1956. Rätt snart inne i läsningen av den nästan 600 sidor långa, härliga boken börjar man fundera på hotellnamnets andra olika betydelser.

Huvudperson i boken är Tinka. I berättelsens början – i 1950-talets Vasa – är hon uppskattningsvis tio år gammal, går ibland i sömnen och står i beråd att få ett eget rum. I slutet står hon på (nästan) på sina egna slanka ben, förväntansfull inför framtiden och redan förmögen att uppskatta de lärdomar hon hittills inhämtat. Åren däremellan, tonåren, har hon tillbringat på *Hotell Hemlängtan*, som mamma Czarda förestår. De tidiga barndomsåren har förlöpt dels på födelseorten och sedan, som nyadopterad, i huvudstaden Helsingfors.

Sömngången, beror den på en känsla av hemlöshet, en längtan bort? Är den autentisk, eller låtsas Tinka bara? Det lämnas öppet, kanske ingen vet?

Upplevelsen av hemlängtan kan vara mångbottnad. Tinkas hem är hotellet och Lindbergs roman visar att hotellet var ett bra, om än lite ovanligt ställe att växa upp på. I efterordet drar författaren själv en parallell mellan romanbygget och ho-

tellbygget. I båda finns vindlingar och gömställen, men också en självklar hemkänsla som följer en längs alla turer, rum och korridorer. Dörrar kan stängas och öppnas, blad kan vändas. Alltid sker det inte som man förväntar sig eller helst skulle önska. Varje rörelse bär med sig både ett avslutat förlopp och nya möjligheter. Tinka trivs, men hon är medveten om att hennes och Czardas livsbetingelser inte är de allmänt rådande. Hon plågas av klasskamraters insinuationer om att hennes mamma är ”utlevad”, men Tinka vet bättre. De andra bor med sina kärnfamiljer, hon i en hotellgemenskap med personal och gäster, en del av dem stamgäster och några snyltgäster. Förutfattade meningar är en smolk i ögat, under dem flyter en ström av gemenskap, vemod och äventyrslystnad.

Tinka hittar också en parallell mellan sitt hem och människans blodomlopp. Det beskrivs ganska i början av boken:

När Tinka hade människans blodomlopp i läxa slog det henne att Hotellet var som en levande varelse, en väldig kropp genomströmad av folk som likt ett blodomlopp utan att förtröttnas passerade genom det. Blodkroppar, kroppar av kött och blod som behövde hållas vid liv, vid gott liv, om de så stannade där en enda natt eller i en månad.

SPECIELLT BERÖRANDE ÄR TINKAS tillbakablickar på tillvaron i Helsingfors. På nätterna låg den lilla flickan i sin säng och väntade hem sin mamma. Hon längtade inte bara efter mamman, hon var också orolig för vad som kunde hända henne. Också ur det perspektivet känns hotellet som hemmiljö som ett tryggare alternativ. Tiden tillsammans med den hårt arbetande Czarda är snålt tilltagen, men de finns inom räckhåll för varandra snart sagt hela tiden, som blodkroppar i sina ådror.

Relationen mellan mor och dotter skildras på ett charmrande, ömsint sätt. Czarda (som egentligen heter Maja) har fått sitt namn av *Czardasfurstinnan*, Kalmans operett från 1915. Hon är imponerande, egensinnig och stark. Maja sjöng operetten tillsammans med sin trolovade, tysken som stupade. Tinka tillhör en annan generation. Mellan raderna i boken kan man ändå höra att det går att leva med Heartbreak Hotel och Czarasfurstinan i samma hus.

Pirkko Lindberg har skapat

ett imponerande bygge. *Hotell Hemlängtan* består av dels Tinkas uppväxt, en flickas tillblivelse och en samtidsbild. Genom hotellets fönster ser man 1950-talets Vasa och Finland – och i slutet av boken en kort bildningsresa till Tyskland tillsammans med mamman. Den bild som målas upp präglas i allra högsta grad av det inlevelsefullt självupplevda. Paletten är Lindbergs egen. Hon påpekar själv att boken hör till romangenren, att den är fiktiv trots att en del av materialet är självupplevt. Det är säkert sant, och för läsningen är det ointressant att veta vad som hänt på riktigt och vad som är uppdyktat. Det viktiga är den starka känslan av att bokens författare varit med, att hon inte – i huvudsak – bygger sin berättelse på källor, utan på det ”riktiga livet”. Epoken infiltrerar sig i sättet personerna talar, livet de lever, maten de äter och det sätt de bemöter varandra på.

På ett svårgripbart sätt påminner Pirkko Lindbergs sätt att betrakta och skildra sin Tinka om unga finska författarinnors ”flick-

lyrik”. Jag tänker på namn som Vilja-Tuulia Huotari, Sanna Karlström och Kristiina Wallin. Här finns samma obändighet, glädje och en slags medvetenhet om ständigt lurande, närvarande faror, samtidigt som man inte låter sig kringskåras av andras varningar. Lindbergs flickuppväxt handlar inte i huvudsak om yttre attribut eller saker som Tinka företar sig. Det handlar om växande, insikter om att ”jag är jag och ingen annan”, glad förväntan blandad med lite obekymrad aningslöshet som möjliggjorts av en i grunden på många sätt ändå trygg uppväxt, som visserligen ägt rum under en del lite ovanliga omständigheter. Under 1940- och 1950-talen var ovanligheterna legio, också det beskrivs i många av de familjehistorier Pirkko Lindberg tagit med och låter Tinka och läsaren få en inblick i.

I *Hotell Hemlängtan* finns femtiotalet tidsanda, närheten till kriget, framtidstron, det lilla samhällets sociala kontroll, utsattheten men också gångna tiders förmåga att ta sig själv och sitt uppdrag på allvar. Pirkko Lindberg tvekar inte att låta sin berättelse ta den plats som behövs. Det finns ingen genväg till kunskap om livet och hon kan inte heller extrahera sin skildring alltför mycket, göra den till någons lags universellt tillämpbar matematisk formel.

Märta Tikkanen: Emma & Uno – visst var det kärlek. Roman. Söderströms 2010.

Rafflande roman eller stormig släktkrönika?

FÖRFATTAREN OCH FOLKBILDAREN MÄRTA Tikkanen har i sitt författarskap fokuserat på kärlek med komplikationer, okuvlig livsvilja som överlever havererande tvåsamhet. Som exempel brukar man nämna de redan klassiska böckerna *Århundradets kärleks-saga* (1978) och *Två – Scener ur ett konstnärsäktenskap* (2004).

Också i Märta Tikkanens lyrik kan man finna liknande spår; i den elegiska, med grekisk mytologi lekande diktboken *Arnata kastad i havet* (1992) finns en definition på kärlek med ett snarlikt anslag: *Kärlek är att säga hav och mena storm.*

Orden kunde vara ryckta ur Tikkanens senaste verk *Emma & Uno* som berättar historien om 18-åriga, vackra **Emma Eleonora Sjödahl** från Överby gård i Kyrkslätt och den brinnande folkbildaren **Uno Stadius**, dåvarande föreståndare på Finns folkhögskola. Berättelsen blir en rafflande, medryckande story som tätt följer med kärleksrelationen från år 1898 framåt, men också relaterar till de politiska skeendena i Sverige och i storfurstendömet Finland (Ryssland), och senare självständighetstiden. Den lilla historien inbäddad i den större.

Unos rastlösa temperament och Emmas uthålliga kärlek beskrivs ingående, och familjen

växer så det knakar med inalles sex barn, alla födda på olika boplingsorter i Finland och Sverige. Uno "Tändstickan" Stadius använder de anhöriga som spelbrickor när han enväldigt besluter om följande flytt för familjen. då nästa föreläsningssupdrag väntar någonstans bakom hörnet eller på andra sidan viken.

Så tidstypiskt, kan man tänka, att den spirande folkbildningens flammande låga måste spridas, än för Nationen, än för Bildningen, Konsten eller någon annan Högre Idé. Att relationen till Emma – och ekonomin – tänjs till bristningsgränsen är uppenbart för den växande, fattiga familjen som först och främst borde få rota sig. Här framväxer en sanningsenlig bild av en folkbildarfasad, Unos offentliga föreläsningar, och de bakomliggande motiven som blottar vedermodorna för de övriga i familjen.

När det gäller sympatier ställer sig författaren på Emmas sida i *Emma & Uno*. Emmas uppoffrande och uthålliga kärlek bildar ett centralt ledmotiv i boken. Men den psykologiska beskrivningen av Uno Stadius är inte heller oäven, oftast mycket träffsäker. Som folkbildare kan jag själv identifiera mig i de snabbt uppkomna projekten med stort P, som i kombination med en växande familj (har själv fem barn)

JOUKO VATANEN

ställer Folkbildningen mot Familjen. Vad som väger tyngre borde väl i dagens läge vara uppenbart?

Författarens egna och de andra släktingarnas kommentarer vid Emmas & Unos tvära kast utgör en pikant krydda som ger berättelsen en närapå biografisk trovärdighet. Jag skriver "närapå" därför att här flyter Emmas kärleksbrev, kommenterande släktingar och författarens utfyllande textavsnitt ihop. Här kommer också min enda försiktiga invändning: Är detta en rafflande roman, eller snarare, en stormig släktkrönika?

Märta Tikkanen har utfört ett otroligt mångsidigt och idogt forskningsarbete i diverse släkt-, skol- och pressarkiv både i Finland och Sverige. Dessutom har hon, i egenskap av dotterdotter, haft en stor tillgång till "Alla vi sex mammas barn" och deras

narrativa stoff i form av anekdoter, skrönor och bevingade uttryck. Stommen i berättelsen utgörs dock av brevkorrespondensen, men frågan kvarstår: Vad är roman, vad biografi?

Kanske frågan inte äger allmänt intresse, men för mig personligen läggs här viktiga pusselbitar i den nordiska folkbildningens personhistoria. Uno Stadius omnämns flitigt i Svenska folkskolans vänners kalendrar, **Bernt Gustavssons** klassiker *Bildningens väg* (1991) och figurerar även i **Matts Granös** och min bok *Bli något eller någon – en finlandssvensk folkbildningsodysseé* (Sfv 2003).

Närmast kommer nog ändå författaren Ulla Olins brevbaserade biografi *Olga och Robert Rostedt. Två folkhögskolöden.* (SFV 1991) som beskriver Finns folkhögskolas första föreståndarpar, personligen bekanta med famil-

jen Stadius. Hur skiljer sig egentligen Olins och Tikkanens böcker från varandra genremässigt? Läsaren må inte störas av mina frågor, för naturligtvis kan Emma & Uno läsas som en riktig roman, fascinerande berättad, rafflande kärleksstory!

PIRKKO LINDBERG
HOTELL HEMLÄNGTAN

Det är tidigt 1950-tal. Servitrisen Czarda Komia tar efter inrådan av den berömda klärvoajanten Fru K över det lilla hotellet Waldorf i Vasa. Med följer adoptivdottern Tinka, ett krigets hittebarn från Viborg, som växer upp från barn till tonåring i hotellets skugga.

Hotell Hemlängtan uppfyller alla kriterier på en riktigt god roman. Berättelsen sträcker sig också bakåt i tiden, mot Czardas förflutna och hennes dramatiska släkt-historia med starka teman som arbetarklassvardag, oäkta barn, sinnessjukdom, tuberkulos och stupade soldater, men också glada stunder på plagen i Hangö och rod-nande kärlek i krigets skugga.

UTKOMMER OCKSÅ PÅ FINSKA PÅ SCHILDTS
CIRKAPRIS 35.00

"Jag är glad att Lindberg bjudit in mig i minnenas hotell och låtit mig delta i Czardas och Tinkas familjeliv"

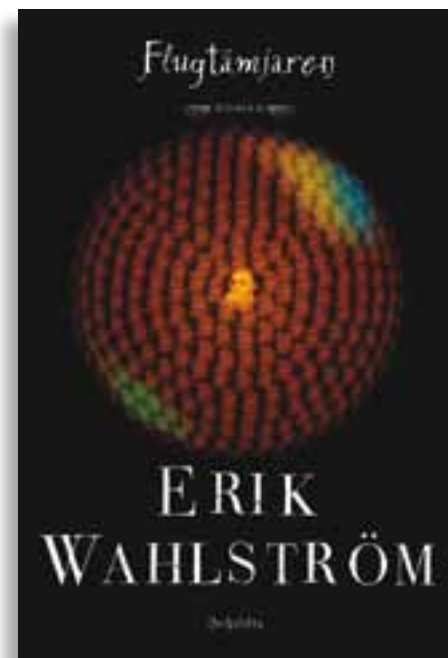
PIA INGSTRÖM, HBL

CAROLA SANDBACKA
UNDER KRIGET

Romanen *Under kriget* utspelar sig under vinterkriget. I den gamla släktvillan Lahdelma sitter Elisa och funderar på vad hon ska göra med sitt liv. Hon får tag på en bunt brev som hennes farfar Karl Johan Bengs skrev från fronten till sin familj: "Tanken att farfar firade julen 1939 i en korsu på Näset tillsammans med löjtnant Nyberg som sedan stupade under avvärningsstriderna utanför Viborg förefaller henne nästan outhärdlig." Ur breven utvecklas en släktkrönika och en storslagen roman om ett dramatiskt skede i vårt lands historia.

Under kriget handlar om vardagliga och dramatiska händelser i krigets skugga – vad gjorde kvinnorna när männen låg vid fronten?

CIRKAPRIS 30.00

ERIK WAHLSTRÖM
FLUGTÄMJAREN

I sin krafts dagar var Runeberg en passionerad jägare. Han var också känd för att hålla fåglar i burar i undervisningssyfte. Som gammal, slagrörd i rullstolen orkar han inte med så mycket annat än fångaflugor.

Mycket har skrivits om Runeberg och även på senare år om Fredrika men med romanformen som förevändning kan Erik Wahlström ta sig vissa friheter. Här framkommer saker som Runebergsforskningen kanske haft på känn men inte kunnat leda i bevis. Vi får också veta en del om Runebergs mytomspunna barndom.

UTKOMMER OCKSÅ PÅ FINSKA PÅ SCHILDTS
CIRKAPRIS 30.00

"suveräna klipp ... dynamisk, yster, intelligent komposition"

JOHAN WREDE, KULTURTIMMEN

**KVINNORNAS
HELSINGFORS**

Kvinnornas Helsingfors tar fram nya sidor hos Helsingfors, hos dess invånare och historia. En rad sakkunniga skribenter beskriver Helsingfors ur sitt perspektiv. De berättar om kvinnliga konstnärer som verkat och verkar i staden, de granskar planeringen av förstäderna och deras inverkan på familjelivet. Georgsgatans simhall och Stockmanns varuhus beskrivs ur kulturhistoriskt perspektiv, stadsdelar såsom Berghäll, Tölö och Rödbergen ses genom en litterär optik och vi får veta hur cykeln vidgade det kvinnliga rummet. Boken granskar också hur kvinnors utbildningsmöjligheter utvecklats under åren, och hur kvinnor genom krav, politik och konst tagit staden i besittning.

Kvinnornas Helsingfors är en utmärkt guidebok för alla som vill se det uppenbara på nytt sätt. Boken är rikligt illustrerad med kartor, arkivbilder och nytagna fotografier.

UTKOMMER OCKSÅ PÅ FINSKA PÅ SCHILDTS
CIRKAPRIS 34.00

JENNY BJÖRKLUND
VAD JAG GJORDE EN HÖST

Vad jag gjorde en höst är en nedräkning och en dagbok. Anteckningar från en höst som alla andra. En ung kvinnas letande efter riktning. Debut. CIRKAPRIS 22,00

"En tidsskildring, en generationsroman och en inkörsport som förhoppningsvis öppnar mot en fortsättning"

BROR RÖNNHOLM, ÅU

BO CARPELAN
GRAMINA

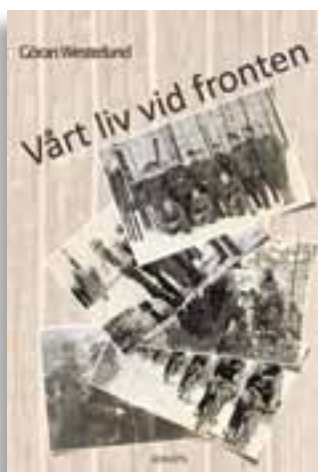
I *Gramina* talar Bo Carpelan med diktarkollegerna Horatius, Vergilius och Dante, "giganterna" som han kallar dem i sitt förord. Umgänget har pågått i många år och liksom i *Marginalia till grekisk och romersk diktning* (1984) har resultatet blivit bilder, associationer, aforistiska kommentarer och lyriska fragment.

Gramina handlar om livets korthet, om hur svårt det är att fånga nuet, om tidens och tingens gåta, om dödens ständiga närvaro. CIRKAPRIS 22,00

"Sällan har det skrivits så äkta och så djupt om musiken och om skapandet, om dess berusning, groteska lekar och smärtsamma besvikelser"

C.G. BJURSTRÖM, MÅNADSJOURNALEN

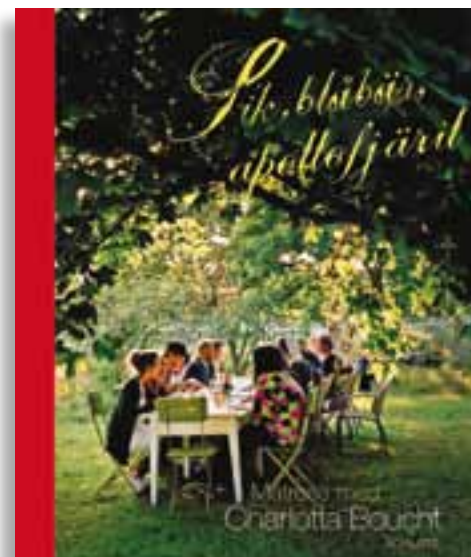
GÖRAN WESTERLUND
VÅRT LIV VID FRONTEN

Denna bok beskriver allt detta utifrån det mest autentiska material som står till buds – krigsveteranernas egna bilder av livet i stridsställningar och på patrullstigar, i korsur och i kantiner. De mer än tusen bilderna i boken är tematiskt ordnade och åtföljs av utförliga kommentarer och bildtexter. Bilderna har till största delen aldrig tidigare publicerats.

CIRKAPRIS 37,00

"något för glada vardagskockar som vill få inspiration och nya idéer"

INGEBORG GAYER, BBL

UTKOMMER OCKSÅ PÅ FINSKA PÅ SCHILDTS
CIRKAPRIS 38,00

CHARLOTTA BOUCHT
SIK, BLÅBÄR, APOLLOFJÄRIL

Fotograf Charlotta Boucht har rest runt med kameran bland sina vänner och lagat mat. Under sin resa besöker hon Österbotten, Lojo, Fiskars, Iniö, Hangö och Pörtö ytterst i Borgå skärgård. Kameran har naturligtvis dokumenterat maten men här finns också fina sommarvyer av hav- och insjölandskap, stämningsfulla nattbilder och olika slags sommarhus.

Maten i boken består av "bravurnummer", recept som är utprovade och välanvända och som blivit legendariska i vänkretsen. Här finns allt från bröd, gröt och bullar till pilgrims-musslor, gäddqueneller och goda midsommardrinkar.

MALIN KLINGENBERG —
JOANNA VIKSTRÖM EKLÖV
**PATRIK OCH
PENSIONÄRSMAKTEN**

Den här dagen kommer att bli den mest spännande i Patriks liv, fast det vet han inte ännu. Helt snart kommer han att bli retad av klassens värsting Irene och rymma från skolan. När han stiger på bussen som skall ta honom hem, hamnar han av misstag på en gruppresa för pensionärer. Vad pinsamt!

Men när det framkommer att en av seniorerna blivit kidnappad hittar Patrik plötsligt sig själv mitt i ett spännande och fartfyllt äventyr. Vad är datamedikamentatorn? Vad betyder larm 001? Skall Patrik och pensionärerna hitta fram i tid för att rädda den kidnappade Elsa? Och vilken roll spelar elaka Irene i kidnappningen?

Patrik och Pensionärsmakten är en äventyrsroman för 6–9 åringar. CIRKAPRIS 17,00

"Läs och skratta tillsammans med barnen!"

MONICA BORG-SUNABACKA, ÖT

Flugtämjaren

Läsbiten utgörs denna gång av första kapitlet ur Erik Wahlströms bok *Flugtämjaren*.

SIN KRAFTS DAGAR var Runeberg en passionerad jägare. Han var också känd för att hålla fåglar i burar i undervisningssyfte. Som gammal, slagrörd i rullstolen orkar han inte med så mycket annat än fånga flugor.

Flugtämjaren börjar med den åldrande Runeberg som sitter och längleds. Den trogne biografen Strömborgs besök och Fredrikas högläsning är hans enda förströelser. Gubben är gammal och rätt så sur men han har haft ett innehållsrikt liv. Flam-mor av olika intensitet har avlöst varandra. Hans författarskap har varit framgångsrikt men han har fått kämpa för de flesta rader. Skrivkramp fick han

tidigt och det var inte alltid så lätt att vara en nationell ikon. Med åren blir smicker och beröm mest en börda – och det kan vara direkt farligt att bli buren på raka armar av unga, entusiastiska men också berusade studenter.

Hellre minns han åren som nygift i Helsingfors, Lördags sällskapet och ännu tidigare sina bolagister på Stora Roberts gatan, Fredrik Cygnaeus, J.V. Snellman och J.J. Nervander.

Mycket har skrivits om Runeberg och även på senare år om Fredrika men med romanformen som förevändning kan Erik Wahlström ta sig vissa friheter. Här framkommer saker som Runebergsforskningen kanske haft på känn men inte kunnat leda i bevis. Vi får också veta en del om Runebergs mytom spunna barndom.

Boken har även utkommit på finska på Schildts.

”Kan man tämja flugor?” Mannen i slängkappan böjde sig fram över sjuksängens. Patienten for över sina läppar med tungspetsen och kraxade: ”Varför frågar du?” ”Det sägs att Runeberg tämmer flugor. Det sägs att det är allt han kan göra, utom att titta på förbipasserande i sin spegel. Det sägs att de lyfter på hatten mot fönstret när de går förbi eftersom de vet att nationalskalden kan iakta dem. Det sägs att det roar honom att veta att de gör det även när han inte är i rummet.”

”Hjärnslag”, mumlade sjuklingen. Hans liggande ställning gjorde rösten samtidigt grötig och svag. ”Ordet säger allt. Hjärnan träffas som av en slägg. Känns inte. Inga märken på skallen. Ändå utplånas halva människan. Den odugliga halvan hänger kvar i den friska som en uttjänt vinterkappa. Min egen

sjukdom gör ont och jag är snart död. Ändå är jag hellre sjuk på mitt sätt än på Runebergs. Jag vet mycket lite om flugor. Såvitt jag kan minnas spelar de ingen roll i Bibeln.”

”Inte i hans diktning heller”, sa mannen i slängkappan. ”En fluga spatserar på Odins näsa i en av hans parodier. Men hans seriösa diktning är flugfri. De enda insekterna som finns där är sländor och fjärilar och en myggsvarm. Jag kommer att överleva er båda. Det är för att jag har gett upp som diktare. Inte ni. Ert dåliga författarsamvete tär på er.” De två undvek varandras blickar. ”Om jag minns rätt har Runeberg haft ett och annat att invända mot din diktning”, sa den sjuke. Den andres stora mage guppade. ”Ett och annat! Han kunde stampa på mitt manuskript och skrika ’Det där är för fan inte poesi! Fredrik Gany-

medes Cygnaeus, du är den sämsta poet jag någonsin har läst.’”

”Jag visste inte att du heter Ganymedes.”

”Det gör jag inte heller. Det var bara hans påhitt. Zeus munskänk.”

”Men varför skulle du vara en Ganymedes?” ”Bry dig inte om det.” ”Mitt andra namn är Jacob. Lars Jacob Stenbäck. Ett brottarnamn. Och jag har brottats. Pris ske Gud är kampen snart slut.”

Hans röst tonade bort av trötthet. Han slöt sina ögon.

Cygnaeus väntade på att han skulle fortsätta. När han inte gjorde det sa Cygnaeus:

”I dag förstår jag att min begåvning, i den mån jag har en sådan ...”

Han dröjde med fortsättningen på meningen för att Stenbäck skulle hinna säga: ”Alla är överens om din strålande begåvning.”

Men han gjorde det inte.

”... är att vara en andlig far. Jag läser andras dikter i min soffa med sherryn vid min sida. Jag hjälper unga begåvningar att komma fram. De är mina söner i konsten.”

”Förresten minns jag nu att Beelzebub betyder flugornas herre”, sa Stenbäck med en ansträngd liten krökning av läpparna. ”Beel är samma som Baal, herre, på något kananeiskt språk. Johan Beelzebub Runeberg. Jag tror att han kan göra sig till herre över flugorna. Därmed inte sagt att någon annan kan.” ”Beelzebub Runeberg. Någon borde säga det åt honom. Jag tror han skulle uppskatta det.” ”Det tror jag också. Det skulle vara likt honom. Det vore bättre om han förberedde sig för evigheten. Varje slag som hans hjärta slår, ett steg mot evighet han går. Jag går före. Jag tänker på det dag och natt.”

Dörren gick upp. Fru Stenbäck stod där med två glas på en bricka. Hon var klädd i svart som en sörjande. Cygnaeus for ridderligt upp så raskt som hans massiva kropp tillät och bugade sig. Hon slog dystert ned blicken.

Stenbäck låg orörlig med slutna ögon. En jättelik ekande marmorsal. Trappor. Trappsteg som fortsatte uppåt, uppåt. En Tron.

En Domare. Stenbäck anade den fruktansvärda närvaron av en Gestalt som tornade upp sig till himlen så att den täckte stjärnornas ljus.

Förhöret. En Åklagare som läste upp bevisen på hans ondskan och tarvlighet från en rulle. Punkt efter svidande punkt på en oändlig lista. Somt vändades Stenbäck fortfarande över. Somt hade han glömt för länge sedan. Och somt förstod han först nu hade varit synd.

Förkrosselsen. Omöjligheten

att öppna sin mun för den minsta protest.

Domarens växande vrede.

Domslutet – men just som Han skulle uttala det hördes en mild röst. ”Fader förlåt honom. Jag tar honom till mig.”

Och Jesus tog honom i handen och ledde honom ut ur domsalen, bort från marmorpalatset. Hand i hand gick de genom en doftande trädgård. Stenbäck grät av lycka. Jesus satte sig på en divan och drog honom till sig. Stenbäck låg så tätt lutad mot sin Frälsares bröst att han kunde känna hur hans hjärta bankade. Stenbäck lyfte sitt huvud så att han såg in i de oändligt kärleksfulla, milda ögonen. Han drack frid, ro, förlåtelse ur dem. Så lät han sitt huvud sjunka tillbaka i en ljuv vila. Han kände tyngden av Jesus arm omkring sig, manteln grova väv, skägget mot sin kind. →

→ ”Du har längtat efter den här stunden, eller hur?” sa Jesus kärleksfullt. ”Du har till och med skrivit om den. Jag vilar vid min Jesu bröst, jag vilar vid hans hjärta; han ger mig liv och ljus och tröst, han lyfter bort all smärta.”

”Klumpiga dumheter”, sa Stenbäck besvärat. ”Hjärta och smärta.”

”Inte alls!” Jesus kysste honom på huvudet. Plötsligt blev Stenbäck medveten om att någon närmade sig. En lång, stålig, leende ung man. ”Runeberg!” utbrast Stenbäck. ”Var är dina glasögon?” ”I glömskans hav.” Runeberg satte sig på divanen. Det blev trångt, men det var bara roligt! Han lade sig skratande med ryggen mot Stenbäck på samma sätt som Stenbäck låg mot Jesus. Det är skönt och förtjusande att ligga vid en älskad väns bröst, men vad är det dock att få vila vid Jesu bröst? hade Stenbäck skrivit en gång. Nu fick han uppleva båda samtidigt.

När väckelsen svepte över universitetet hade Stenbäck jublande gett sig hän. Men Runeberg valde att ta avstånd. Svalt, behärskat, stolt. Kämpade mot kallelsen, förlöjligade den med diktarens skicklighet.

En kil slogs in mellan vännerna. Men nu var Runeberg här. Frälst.

Runeberg vred på sig så att hans ansikte tittade upp mot Stenbäck. Deras munnar möttes i en lång kyss. Jesus smekte leende deras hår. Hans fingrar berörde ömt koppärren på Stenbäck

panna. Vilken salighet!

En gång hade Stenbäck skrivit – och Runeberg tryckt på hederplats i sin tidning Helsingfors Morgonblad:

Jag vill varmt omsluta min själs dyrbara älskling och vän; trycka hans hand och värma hans bröst och ömt i hans öra viska ett darande ord: älskade tag av mig allt! Vore han hård som sten och kall som den vintriga drivan, skulle hans hjärta ändå eldas och smälta vid mitt.

Och nu hade Runebergs hjärta eldats och smultit.

”Vänskap är varaktigare än kärlek”, viskade Stenbäck. ”Jag har aldrig älskat min hustru Ebba. Men jag har vant mig vid henne med tiden.”

Cygnaeus kunde knappt uppfatta orden. Han visste inte vad han skulle säga. Hade fru Stenbäck hört det?

Hon ställde allvarligt glaset på bordet bredvid sängen och visade med en handrörelse att Cygnaeus fick sätta sig. Men det var omöjligt för honom att slå sig ner så länge en dam stod i samma rum.

Hon tog brickan och gick. I dörren vände hon sig om och sa ”Jag har aldrig heller älskat Lars.” ”Men fru Stenbäck har vant sig vid honom med tiden?” sa Cygnaeus. ”Nej.”

Dörren stängdes. Cygnaeus smuttade generat på sitt te. Drycken var en protest mot all jordisk flärd och njutning – osockrad, tunn och ljummen.

”Det krävs en viss begåvning

för att tämja djur”, sa han. ”Man måste vara fast men samtidigt hänsynsfull. Det räcker inte att vara den starkare. Man måste sätta sig in i djurets själs liv. Utmäta straff och belöning i exakt avvägda doser. Och man måste ha tålmod.”

”Så tämjer Gud oss människor också. Även dig, förr eller senare. Det hoppas jag och ber för.”

”Tack, Stenbäck, men jag klarar mig själv.” ”Det gör du inte.” ”Han har tämjt hermeliner, grönsiskor, en mus, en fluga.

Objektens storlek minskar. Följande blir väl en lus.” ”Och han har tämjt människor. Jag säger inget mer.” ”Jag förstår att fröken Tengström föll för honom. Hans diktning var betet. Hon var visserligen lättämjd, gjorde det mesta av arbetet själv.”

”Han har tämjt för många.”

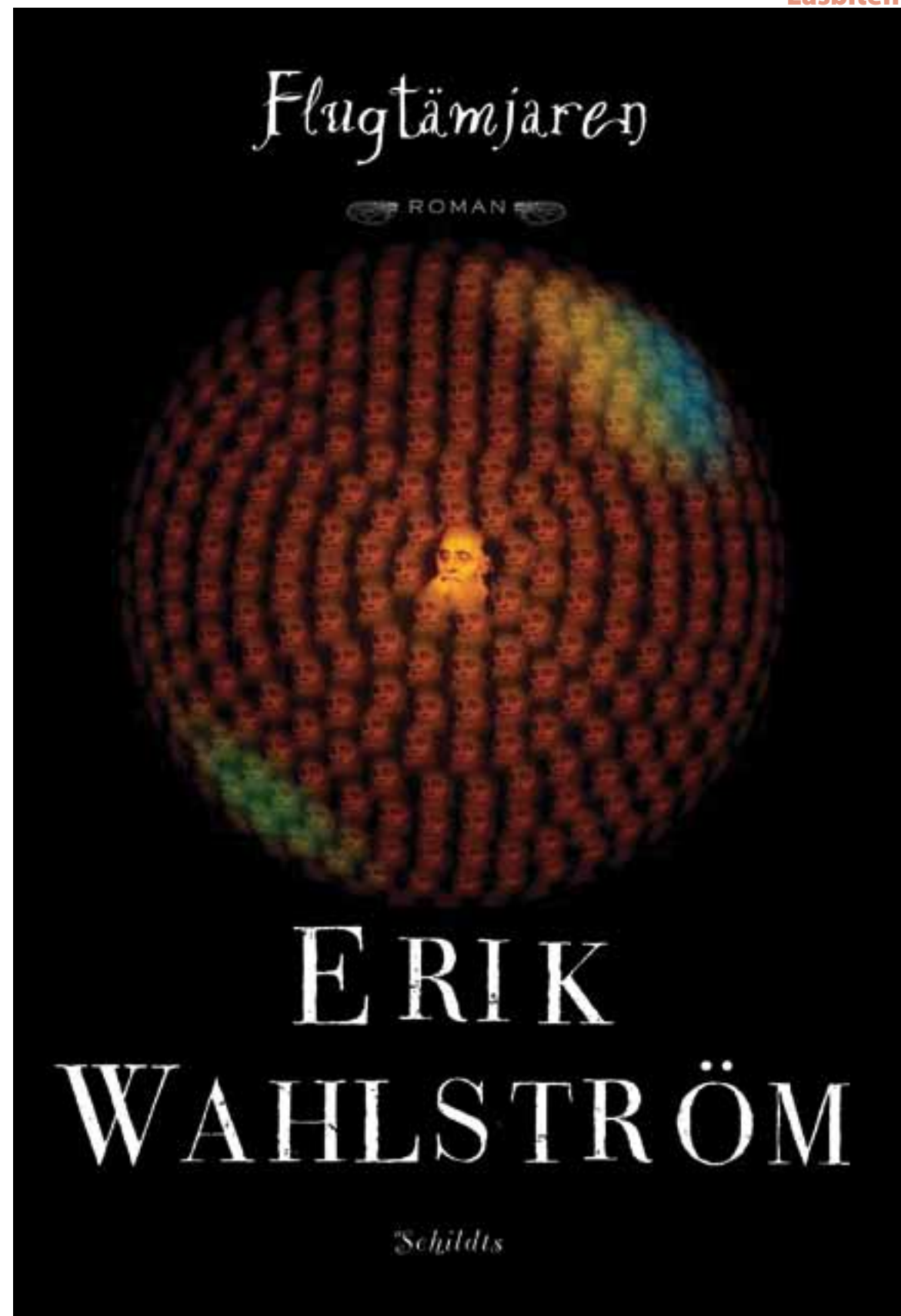
Båda herrarna undvek varandras blickar och tänkte på Emilie Björkstén. Cygnaeus, som älskade skvaller och höll sig bättre informerad än Stenbäck, tänkte också på Maria Prytz.

Men henne kunde han inte tämja, tänkte han.

”Fiken, var är Stenbäck?” Fredrika sitter vid fönstret och läser högt ur Rob Roy. De skarpa orden hejdar henne mitt i en mening. Hon har svårt att tyda den sludrande gubbrösten, men hon ser ansiktsuttrycket och vet vad det handlar om.

Nu blir Runeberg besvärlig igen.

”Jag vet inte”, svarar hon med den kraftiga röst som en lom →

...Flugtämjaren

hörd person använder när hon talar med en normalhörande.

”Men du borde veta! Är det ingen ordning här i huset?”

Den upprörda rösten tränger in i köket där trotjänarinnan Maria Charlotta Degerth sitter på en stol och kontrollerar att pigan diskar ordentligt. Nu blir professorn besvärlig igen.

Tungt går hon till det lilla imiga köksfönstret där det står en odiskad kaffekopp som har lite socker i botten. Den har lockat några flugor. Hon schasar bort alla utom en. Hon tar koppen och bär in den i Runebergs rum, långsamt för att flugan ska hinna med.

”Här är professorns fluga.” Runeberg tittar misstänksamt på den. ”Är det den rätta? Hur vet Maria att det är Stenbäck och

inte någon annan?” ”Jag sir det på näsaställningen hans.” ”Det är omöjligt. Jag tyckte Stenbäck var större. Och grönare.” ”Sku vi borda sätt band kring nacken på honom då? Ti känn igen honom. Som Cygnaeus.” ”Du är oförskämd!” Runeberg glör ilsket på henne. ”Snart går jag bort. Ingenting är ogjort. Pojkarna är alla stora och sköter sig själva. Sen kommer du efter, och då är du inte min tjänarinna, utan vi är bägge lika. Men tills dess är du så god och ...”

Han orkar inte fullborda meningen. Maria försvinner surt ut i köket. Fredrika stirrar surt i boken. Vanlig gubbsurhet avlöser raseriet på Runebergs ansikte.

En morgon hade Maria Charlotta hittat en mus i en fälla for-

mad som en liten bur. Med stort tålamod satte Runeberg i gång att tämja den. Han döpte den till Cygnaeus. Den blev till slut så tam att den ställde sig mitt på golvet och väntade på att få smulor ur hans hand.

Men en mus lever farligt. Fälor, katter, pigor med kvastar och stampande kängor ... Runeberg beslöt att Cygnaeus skulle få ett band kring sin nacke för att man skulle känna igen honom och skona honom när de andra mössen förföljdes.

”Maria binder bandet kring nacken medan jag håller i honom.”

”Men professorn, det kommer int ti hållas. Och int vill jag ta i en tåkå där rätta.”

”Det är en mus. Och jag håller i honom.” ”Jag vill int!” ”Du måste.” Stel av vämjelse lyckades hon knyta ett litet sidenband kring Cygnaeus hals. Men en morgon hittades musen död, hängd i bandet som hade fastnat i en utskjutande träffisa på ett stolsben. En gång medan han ännu var frisk hade Runeberg rasat och slagit sina söner när de hade låtit en kull hermelinungar dö medan han var bortrest på tre dagar. Han hade tänkt tämja alla åtta ungarna. Men nu var det han själv som hade blivit musens död. Mot Maria Charlottas råd dessutom.

Koppärren på Stenbäcks utmärglade ansikte såg ut som kratrar på en blek månyta. Han hade lidit så svårt av smittkoppor som pojke att hans mor tog bort alla speglar i hemmet för att

han inte skulle se hur vanställt hans ansikte var. Nu höll kindernas hull på att smälta bort. Men kratrarna, som var av ett segare material, bestod.

Hade han slutat andas? Cygnaeus betraktade honom likgiltigt. En gång i tiden hade han varit förargad på honom. Det var när en annan Cygnaeus, Fredriks klenare begåvade kusin Uno, hade publicerat sitt förslag om grundandet av en folkskola i Finland.

Alla vuxna är bekymrade över att ungdomen är fördärvad; man behöver inte veta någonting om pedagogik för att uttala sig om uppfostran; alltså hade varje viktigpetter i storfustendömet kritiserat Unos förslag och kommit med förbättringar.

Stenbäck var en av de värsta. Han argumenterade med citat ur Bibeln. Det underströk hans överlägsna fromhet och bevisade att han visste mer om skolfrågor än Uno.

Men nu frestades Fredrik Cygnaeus inte längre att vrida om näsan på den liggande pietisten. Verkligheten hade avgett sin dom. Folkskolan växte, Stenbäck krympte.

Cygnaeus lutade sig framåt i sin stol med händerna knäppta över kryckan på kappen som han höll mellan sina ben. Han spände sina grisögon i patienten.

För en estet skulle det vara intressant att se någon dö, tänkte han. Se råmaterialet av vilket så många konstnärer format sina tavlor och poeter sina dikter.

Och hur skulle inte döden fas-

cinera en naturfilosof! Man kunde placera den döende på en stor våg med det rätta antalet vikter i den andra skålen. När själen lämnade kroppen skulle man se hur vågskålen med den döde höjde sig. Försiktigt skulle man ta bort vikter från den andra skålen så att vågen kom i jämvikt, och det skulle visa hur mycket själen väger.

Det är förstås också möjligt att själen är lättare än kroppen, som varmluften i en av bröderna Montgolfiers ballonger. I så fall skulle kroppen sjunka när själen försvann. Då skulle man lägga till vikter i den andra vågskålen i stället för att ta bort av dem.

I vartdera fallet väntar graven och förmultningen. Snart väger kroppen ingenting.

Bara eftermälet blir bestående. Stenbäcks eftermäle: en mycket from man. Runebergs eftermäle: lysande, bestående, grundmurat. Tur för eftermälet att han fick hjärnslag som 59-åring. Hade han fått skriva som förr efter Fänrik Ståls Sägner skulle eftermälet ha blacknat. Otur för hustrun visserligen att han blev invalid.

Cygnaeus eget eftermäle: kopplat till Runebergs.

Ingen skulle minnas Fredrik Cygnaeus lysande bana som politisk intrigör. De förtroliga samtalen med den finska ministerstatssekreteraren i S:t Petersburg lämnade inga spår. Deras korrespondens brändes omsorgsfullt både i Rysslands och Finlands huvudstäder. Tänk att göra stora ting utan att bli berömd! Men

det är sådana uppoffringar som fosterlandet kräver av sina söner. Och sönerna lyder. Med fröjd.

Cygnaeus vilade sin stora köttiga mun mot sina knogar och sög uppgivet på dem.

Hans eftermäle skulle bara handla om litteratur. Men inte heller där skulle han få den erkänsla som han förtjänade.

Vem var det som först upptäckte och spred kunskapen om Runebergs genialitet? Som kämpade och röjde väg för honom? Som förstod honom?

Vem var det som lade stimulerande litteratur i händerna på den unge men late poeten?

Vem var det som efterlyste inspirerande berättelser om veteranerna från Finska kriget? I ett tal som Runeberg hörde tio år innan han förverkligade idén i sina Sägner?

Ingen annan än F. Cygnaeus.

Men Runeberg själv spred svartsjukt uppfattningen att han var ett unikum som aldrig hade läst eller hört några förebilder, utom grekerna och romarna. Han hade sprungit fram som färdig poet ur nationens sköte, som Athene i full stridsrustning ur huvudet på Zeus.

Men när tiden var inne kasta- de jag honom åt sidan som en uttjänt handske, tänkte Cygnaeus. Jag visste när han hade gjort sitt. Och jag har en högre lojalitet – mot konsten.

Jag är inte tämj. Det förlåter han mig aldrig.

Som fluga är ens tillvaro kring- skuren, lindrigt sagt. Man har inte många alternativ. Man kryper ur puppan och har bara en månad på sig att flyga. Man surrar än hit, än dit, söker någon ting att äta och en annan fluga att älska. Och hela tiden gämler det att se upp för fåglar och människor med flugsmällor. Desto trevligare var det att gå på fatet bredvid nationalskaldens beskyddande, friska vänstra hand och äta på sockret och mjölken som han lade fram för oss. Men lyckades han faktiskt tämja någon av oss? Var det samma eller olika flugor som han hälsade med namnet Stenbäck? Den frågan vill vi lämna obesvarad. För oss är det ära nog att han sträckte ut sin beskyddande hand mot oss. Frid över hans minne!

Sommarminnen från 1930-talets Hitis

MUSEIVERKETS FÖRE DETTA ÖVERDIREKTÖR, statsarkeologen och fil.dr. **Carl Jacob Gardberg** sitter i sin favoritstol hemma på Sanitärögatan i Helsingfors och låter sina tankar återvända över 70 år tillbaka i tiden. Det är somrarna i Hitis han minns, skärgårdskyrkoby där han och hans far, mor och syster upplevde flera lyckliga sommarlov under 1930-talets senare hälft.

Carl Jacobs far, biblioteksmannen professor **Carl-Rudolf Gardberg**, var vid denna tid äldre biblioteksinspektör vid statens biblioteksbyrå i Helsingfors. Han hade i sitt arbete lärt sig känna de flesta finlandssvenska biblioteken och bibliotekarierna, allt från de minsta skolbiblioteken till Åbo Akademis stora vetenskapliga bibliotek till vars överbibliotekarie han utnämndes 1953. Fadern älskade skärgården och via sina biblioteks kontakter lyckades han hyra en stuga i Iniö somrarna 1933–35.

Våren 1936, strax före sommarferiernas början, blev det klart att familjen saknade en sommarbostad. Trots det beslöt man efter skolavslutningen att packa kofferter och väskor och sommarflytta först till mormor i Åbo. Väl framkommen satte sig fadern ner vid telefonen och började ringa till bekanta och vänner för att fråga efter lediga sommarbostäder i den åboländska skärgården. Någon tipsade honom att tala med läraren i Hitis kyrkoby, **Gunnar Berlin**. Berlin skötte även byns bibliotek och de båda herrarna kände på så sätt varandra via ar-

SFV:s tidigare ordförande, **CARL-JAKOB GARDBERG** (1926–2010).
Foto: Benita Ahlnäs.

betet. Vinken ledde till hyreskontrakt med Grönros som ägde Österlassa gård i Hitis. Den gamla huvudbyggnaden i byn stod tom efter att Grönros flyttat till ett nyss färdigblivet gulmålat nybygge utanför kyrkoby.

Upphållet i Åbo räckte endast ett par dagar och så var det dags att vinka mormor farväl och ta bussen till Dalsbruk. Där lastade man väskorna på postbåten som förde familjen till Hitis. Det för-

sta de såg då de steg iland var den vackra gamla rödmålade träkyrkan (uppförd 1686). Det blivande sommarhemmet, Österlassa gamla bondgård, var även rödmålat och hade vita knutar. Den bestod av tre rum i följd med ingång i mitten. I lillstugan invid huvudbyggnaden bodde ägarens gamla mor. I byn fanns två butiker, i Klemets och i Österbygge där Carl Jacobs mor Brita kunde handla förnödenheter. Från bondgår-

darna köpte familjen mjölk, ägg, potatis o.a.dyl. En gång per dag åt man varmrätt på pensionatet, som ägdes av Westerberg i Skata. Pensionatet hade flera somrargäster som var inkvarterade i byns bondgårdar. Till och med en rikssvensk familj fann en sommar sin väg ut till kyrkoby vid havets rand.

Den nioårige Carl Jacob och hans tre år yngre syster Margareta blev snabbt bekanta med byns barn. Lekarna var många men den första sommaren var det en lek som man nästan dagligen ägnade sig åt d.v.s. Hitis olympiska spel. Förebilden och inspirationskällan var de Olympiska spelen som samma sommar ägde rum i Berlin. Tillsammans med sin kamrat från lillstugan i Österbygge ordnade Carl Jacob idrottstävlingar för olympiaden i Hitis.

Aldrig tidigare och knappast senare har barnen i Hitis sportat och tävlat så mycket och i så många olika idrottsgrenar som sommaren 1936. Den äldre ungdomen sysslade med amatörteater. Eldsjälen var Paul från Backom som regisserade och ordnade teaterföreställningar i byns skola. Evenemangen var uppskattade och publiken bestod av såväl somrargäster som bybor.

Familjen Gardberg deltog aldrig i gudstjänsterna. Fadern hade vid unga år skrivit ut sig ur kyrkan, så när klockorna under helgen kallade till mässan stannade familjen hemma. Kyrkoherden i Hitis församling (1929–53) **Elis Selin** (1891–1980) som Carl-Rudolf också blivit bekant med via

arbetet, gästade dock emellanåt Gardbergs i Österlassa. Selin var även författare och hade 1931 debuterat med boken Utskärs. Han skrev även radiohörspel och komponerade musik.

Övrigt umgänge med ortsbefolkningen var minimalt. Man sällskapade inte med dem och inte heller umgicks man med ortens övriga somrargäster. Man träffade och bytte tankar med dem vid de gemensamma måltiderna på pensionatet, men i övrigt var man för sig själva.

Fadern Carl-Rudolf kom varje sommar efter skolavslutningen med sin familj till Hitis. Han stannade där hela sin semester och reste sedan tillbaka till Helsingfors för att återkomma på sensommaren då det var dags att flytta hem till staden igen. Hustrun och barnen blev kvar på sommaröjet tills skolorna började på hösten. Då fadern var på plats brukade familjen göra utflykter till de närliggande öarna med båtar som pappan lånat eller hyrt av ortsbefolkningen. Han hade i förväg sökt upp lämpliga vikar och simstränder dit han sedan rodde sin familj. Picknickarna räckte hela dagen. Man startade tidigt på morgonen och hade med sig mat som modern gjort i ordning föregående dag. Ovanför brasan som fadern alltid tände kokade mor kaffe. Man simmade, solbadade, läste böcker och njöt av livet. Ingen av familjemedlemmarna var intresserade av fiske. Om man själv ville tillreda fisk kunde man köpa den färdigrensad av ortsborna.

Carl Jacob minns att familjen

ofta gjorde långa promenader på ön. Kyrksundet, där ruinerna efter ett medeltida kapell fortfarande finns att skåda, var ett av färdmålen. Där gjordes arkeologiska utgrävningar somrarna 1938–39 då även Gardbergs vistades på Hitislandet. Nyfikna bybor från både Hitis och grannbyn Rosala stannade ofta upp på vägen för att se hur arbetet fortskred. Promenaderna sträckte sig aldrig till den större byn Rosala som ligger cirka 10 kilometer väster om Hitis. Det var först över trettio år senare, på 1970-talet, som Gardberg i egenskap av chef för Museiverket för första gången besökte Rosala. Under samma resa återsåg han Hitis där han inte varit sedan början av fortsättningskriget

– Byggnaderna och minnena fanns kvar men barndomens människor och vänner var borta. Jag mötte bara främmande ansikten.

Carl Jacobs familj bodde somrarna 1936–39 på Österlassa. Då de återvände efter vinterkriget till Hitis 1940 var gården nerbrunnen. Den hade under kriget fungerat som stab för Hitisområdet och blivit förstörd av ryssarna. Nu flyttade Gardbergs in i Risars lillstuga och bodde i den somrarna 1940–42. I Moskvafreden utarrenderades Hangö udd som flottbas på 30 år åt Sovjetunionen, och Carl Jacob minns hur man i Hitis sommaren 1940 med ångslan blickade österut mot Hangö och undrade vad som där skedde. Skulle ryssarna komma även hit? Avståndet var ju bara cirka 18 sjömil.

→ För Carl Jacobs del betydde det nya årtiondet att barndomens somrar var slut. Han var tidvis arbetspliktig i Västanfjärd och kunde inte längre fira ferierna tillsammans med den övriga familjen. 1944 kallades han till militären.

De många och långa perioderna i Hitis och tidigare i Iniö väckte den unge mannens intresse för etnologi. Efter studenten 1945 började han studera nordisk folklivsforskning vid Åbo Akademi. Han blev filosofie kandidat 1950 och tio år senare blev doktorsavhandlingen Åbo slott under den äldre Vasatiden färdig.

EPILOG

Sommaren 1994 besökte medlemmar ur SFV:s styrelse vår sommarstuga i Rosala. Med var föreningens dåvarande styrelseordförande Carl Jacob Gardberg, som på bastulaven berättade för mig att farvattnen var bekanta för honom. Han hade nämligen firat flera av sina barndomssomrar i Hitis. Jag blev intresserad och ställde honom frågor som han gärna svarade på och fick höra livfulla berättelser från en för länge sedan svunnen värld.

Vid tidningen RoHits (tidning för Hitis skärgård) redaktionsmöte i augusti 2009 diskuterade vi bl.a. följande årsnummer och då kom jag plötsligt ihåg Carl Jacobs barndomsskildringar och föreslog att jag skulle intervjua honom. Alla tyckte att det var en bra idé och den 19

mars i år träffade jag Gardberg som tog emot mig i sitt hem. Det var en åldrad och sjuklig Carl Jacob som nog svarade på mina frågor, men som inte själv längre orkade förtälja sina hägkomster. Det som jag inte kom på att fråga blev inte heller nedtecknat och mycket hade berättaren även själv glömt. Artikeln blev m.a.o. inte den sprittande berättelse om gångna tiders Hitis jag hade för avsikt att skriva om, den blev istället en försynt skildring om "borgerskaps diskreta charm". Intervjun publicerades i detta års nummer av RoHit utan denna epilog.

STIG-BJÖRN NYBERG

THE WEST DIDN'T CLOSE in 1893, contrary to what American historian Frederick Jackson Turner proclaimed. There were opportunities for adventurous Nordic women who became part of America's westward expansion.

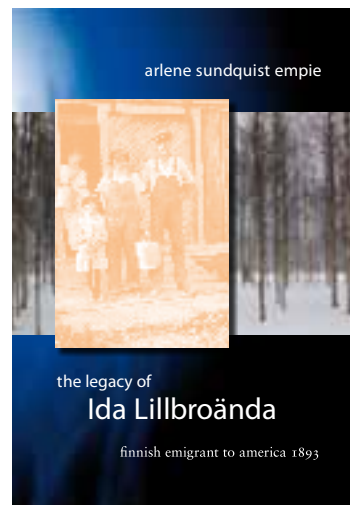
Seduced by stories of promised riches in the New World and "America Fever," that intense desire to emigrate to America, seventeen-year-old Ida Maria Andersdotter Lillbroända leaves her family in Ostrobothnia on the West Coast of Finland for a destination halfway around the globe to the wild western edge of the North American continent.

Ida crosses over the little bridge (Lillbroända) that is her namesake. Or is it the metaphysical, genetic, spiritual, metaphoric bridge to a new world, Ida being the link from the Old World to the new, carrying across her beliefs and future descendents.

The compelling story about a young Finnish peasant girl follows Ida's trek across North America from her disappointing arrival in Quebec in 1893 where she is quarantined because of diphtheria aboard ship, to Minnesota and Telluride, Colo-

**Narratives in American History
Nordic Studies**

The Legacy of Ida Lillbroända

rado where she marries an ore miner and manages their boarding house. Turbulent conditions at the mines prompt their return to Finland in 1901 for a visit. Her husband urges that they remain in Finland, but Swedish-speaking Ida Maria responds adamantly, "Till America vi gå." Finland is an Autonomous Grand Duchy under Russian rule; her husband

lacks appropriate papers, so Ida Maria enacts her stealth plan to get her husband aboard the ship to America.

The Legacy of Ida Lillbroända retraces the life of an ordinary woman who attains extraordinary achievements in her time and place. Woven into the immigrant story are historical and genealogical information as well as personal recollections of the author and those of the prior generation. As her daughters attest, Ida Maria is a determined young woman with a goal in mind and "a mind of her own." Despite adversities and family tragedies, Ida Maria Sundquist fulfills her "American Dream" on their own farm in the fertile Skagit Valley of Washington State.

—**Susanne Österlund-Pöttsch, Ph.D., co-author
Swedish Folklore Studies in
Finland 1828-1918**

SFV-kalendern

Svenska folkskolans vänners årsbok

SFV-kalendern har publicerats i obruten följd sedan år 1886. Temat i år är vår byggda miljö, med stadsbild och arkitektur i fokus. Redaktör *Rabbe Sandelin* granskar arkitekturens och stadsplaneringens misslyckanden, hur planering och förverkligande av hela kvarter har kollapsat som t.ex. i Östra Böle i Helsingfors. Arkitekt *Patrick Eriksson* tecknar en historisk bakgrund till arkitekturens villkor och övergår till att beskriva vad som är möjligt och hur pundet förvaltas i dag. Professor *Bo Lönnqvist* anlägger ett annat perspektiv. Han skriver om hemmet som fenomen, form och innehåll. Hur uppstod hemmet, boendet och byggandet? Han ger överraskande svar.

Olika aspekter av författarna *Albert Camus*, *Göran Schildt* och *August Strindberg* presenteras i andra artiklar, och kalendern innehåller även de uppskattade minnesrunorna över bortgångna finlandssvenskar. Som vanligt ingår även SFV:s årsberättelse samt fondredovisningen för år 2009.

SFV-kalendern (och tidningen *Svenskbygden*) är en medlemsförmån för SFV-medlemmarna, men kan även beställas direkt från SFV: kansli (se nedan).

Fler böcker i SFV:s skriftserie: www.sfv.fi/publikationer

Beställ: sfv@sfv.fi eller tel: 09-6844 570

Kansli: Annegatan 12, Helsingfors

Svenskbygdens Kryss 4/2010

TEOLOGISK TEORI GNISTA	VÄRMER HALSEN ALDRE MÄTT	ÄR BYRÅ- KRATER? DINE- RADE	DEN RINGLAR KÄNNER PÅ SIG	SVACKOR JACQU- ARDVÄVT TYG	KARRI- ARIST
UTGÖRS AV DE BÄSTA		ÄR VISSA LOKALER	VANLIG ÅSYN LETADE		GÖR SID- LAYOUT
SLÅ PÅ DÖRR CYKEL- LOPP		BLIR LAGAD TAND	ELIOT SVENSK Å	ANGER VILKA	DE SES I RÄTTER
HÄR LYF- TANDE VERKAN	LURAT MOT- STÄN- DAREN	KAN RÄKNAS I DAGAR	I FALL ATLASEN	KVALS- TER MÄNS- NAMN	DÅ ÅTS ART- SOPPA
VIND- GUD	UTAN UPPE- HÅLL	SOM MOT- SVARAR KRAVEN			
RENGORA STEKTES I STRÖ- BRÖD	OAN- VÄNDA	KAN BLANDA ÅTER- PREFIX	HUR I STOR- FILM	SES PÅ MOAR LÅNGTA EFTER	BETE
				SITTER HÖGT KAN HAN SÄTTA	HÄR ÅTTER
GLAD OCH NÖJD DEL AV TÄVLING			SMÅ- SPIK CIVIL- STÅND		NYING
		KORT TONGÅ	HACKAN HANS SOM FOR UTFÖR		ÖKAR STRAND- YTAN
LIGGER VID ENTREN	REBUS- TVÅL	LITE AV- VIKANDE BÄR BARR	DJUR- HÄR ÄGG- MÄTT	HJÄLP- SPRÅK SOM TERRIER	SKRIKER LÖM- HÖRD
			LADE DE SMÅ DEL- STRÄCKER		SES PÅ DANSKA BILAR
TIDIGT MÅL	LÖV- TRÄDET TYP AV KORV		"REA" INOM "RAMAR- NA"	GER SLASK KNÄCKT	SNORRE SKREVEN BAKDEL
	TÄND- VIRKE	VILLE RINGÅ HEM	VISAT VÄGEN		TYCKER KAN MAN URAN
KAN HÄSTAR KUPP SOM KNUFF			HALV- GRÄS MÄTER AKTIVITET	LÅNG- SIMMARE	FINNS I ÖSTER- SJÖN FÄGLAR
		SES PÅ VULKAN	NYTTJÄR GOLF- SPELARE		MILÄN- KLUBB KAN GE CELLAKT
ERBITUM I KEMIN SKUT- PLATS				ARG- SINT	
	UTAN KLÄDER	ATHENAS SKOLD SEGLADE THOR	ENGELSK POLITIKER SMYCKE- STEN		PÅBUD FRÅN OVAN
	SES I TALLSKOG GRUS- ÖKEN		VISTAS UPPRÄTT	KAN SES PÅ RULLE KALLADES LINCOLN	LITEN DANS- VISA
BEREDDA					SÄGO- FIGUREN
			STÖTTAT BY	TYDER PÅ ANOR INGÅR I SALT	RÄNNA I ISEN VAKTADE KUSTEN
KÄNSLO- LÅGE? ALLAN POE		TEKNIK	SERVE- RINGEN		KAN BLI GAMMAL
		DET SKA BETALAS		BLIR OFTA BARN- KLÄDER	"STOR" TIDNING

Konstr: Anita Lingestad, Ostkryss/III: Lars-Owe Strömqvist

Vinstbok för kryss 4/2010 är Staffan Bruuns senaste deckare *Kappsäck full med pengar* (se recension på sidan 46). Skicka in lösningarna före den 12 november till Svenskbygden, PB 198, 00121 Helsingfors. Märk kuvertet "Kryss". Kom ihåg namn och adress.

Namn: _____
 Adress: _____

Svenskbygdens Sudoku (lösningarna nederst på sidan)

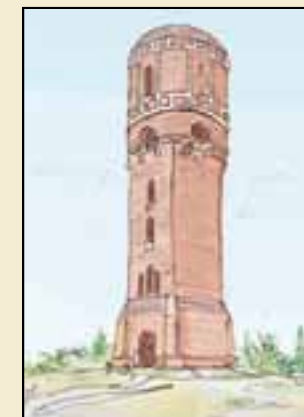
Enkel

		7	2	3	6			
	9	1						
2			6					
3				4		6		
				7	1	2		
9			1	4				7
		2	9	1				3
		4			2	1		
				3			5	

Expert

						2	9	
						7	1	
		2	6					5
						4		7
		6			8	9		
		1	7					6
	6			8	2			
7				6	8			
2	9	1	7					

Krysslösning 3/2010

KAN SES I TEXT MÄLLER ESS UPPE	P	RESKA REY FOR ÅPÅNGST	FORE- TAGS- FORM	ANGER PLAN	FÄRDAS MAN OFTAST	FANAS I SALA	S	*SLIP- SENY I TAL	S	INTOG HANS SOM FOR UTFÖR	Å	
JUDESK RELI- GÖNS- LÄRD	B	A	L	A	N	S	S	I	N	N	E	T
DET SES EMITTEN KAN FÅ TIDBOTT	EN	AVET	T	AV	ERNA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA
LUKTAT ELLÄ	E	T	A	N	I	G	T	A	L	A	L	A
KAN MAN AV SERVIS	O	S	A	T	D	A	R	I	N	S	S	S
KAN MAN AV SERVIS	K	L	E	V	E	U	K	S	V	E	T	S
ROPLAT- SEN KORT PÅ EDDIT	V	A	R	G	L	Y	A	N	A	N	T	N
LÄSER SÄNGARE LASSE	T	A	K	O	R	E	T	S	B	E	B	E
KOM TILL BÄR- BÄDDIS	B	E	R	G	H	A	G	E	N	A	E	N
BYTER	R	A	V	I	N	A	T	E	B	E	F	A
PESSA STIMMAR LÄNGT	O	M	S	A	R	T	A	L	L	E	M	S
GETAR- RIST CLAPTON	I	S	A	E	D	A	M	V	A	L	U	T
DEL AV MOTOR- TÄVLING	A	L	E	R	T	A	R	S	A	L	I	V
HELGIT SKRIN HÖRSE ÄNDER	Ä	L	Y	R	M	I	N	E	R	A	L	E
BOS MAN BREVET	E	R	I	C	S	O	N	E	N	A	C	A
DEL AV MOTOR- TÄVLING	H	E	A	T	A	L	K	O	R	K	R	I
HELGIT SKRIN HÖRSE ÄNDER	A	R	K	U	P	P	E	O	E	O	N	H
	S	N	A	T	T	R	A	N	O	R	G	E

Konstr: Anita Lingestad, Ostkryss/III: Lars-Owe Strömqvist

Kryssvinnare

Kryssvinnare i Kryss 3/2010 är **Gunnel Cederberg**, Kors-holm. Prisboken torde vara framme.

Sudokulösningar

Enkel

4	5	6	9	3	8	2	1	7
8	1	2	5	7	4	3	6	9
3	9	7	1	6	2	5	4	8
7	3	5	4	6	8	2	6	9
6	9	2	1	7	8	3	9	4
6	8	4	2	5	9	1	7	3
1	4	8	6	9	5	7	3	2
2	3	7	2	3	8	1	4	6
5	6	9	3	6	7	2	3	6

Expert

5	8	0	1	3	2	4	0	
1	1	3	4	2	0	8	0	5
2	0	4	0	8	5	1	1	3
3	2	1	1	0	4	5	0	8
4	1	0	5	3	8	0	2	1
0	5	8	2	0	1	4	3	1
1	0	5	0	4	1	3	8	2
0	3	2	8	5	0	1	1	4
8	4	1	3	1	2	0	5	0

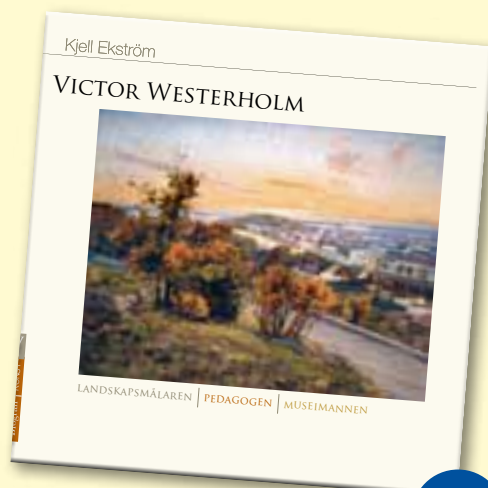
Victor Westerholm

landskapsmålaren | pedagogen | museimannen

Victor Westerholm är en av Finlands käraste landskapsmålare. Denna rikt illustrerade biografi ger en helhetsbild av hans liv – från att talangen tidigt upptäcktes, till studier i utlandet, och till bildandet av den s.k. *Önningebykolonin* på Åland. Hans pedagogiska gärning, harmoniska äktenskap, motgångar och framgångar, och en förtida död.

Bokens författare, den prisbelönta konstnären och etnologen **Kjell Ekström**, har tidigare skrivit ett tiotal böcker inom ämnet åländsk konst och lokalhistoria.

Boken inleder SFV:s biografiserie om finlandssvenska kulturpersoner. Avsikten är att ge ut två eller tre volymer årligen, där både kända och bortglömda kulturpersonligheter – diktare, konstnärer, akademiker, hembygdsforskare, folkbildare eller äventyrare – lyfts fram.

22 x 22 cm, 96 sidor

30 e

Runar Stenlund

– ett liv som båtbyggare

18 e

Runar Stenlund levde 1907–1967. Han var en känd och erkänd båtbyggare från medlet av 1930-talet till sin död. Stenlund verkade mest i Ekenäs skärgård, men också i Snappertuna och i Hitis. Idag finns fortfarande ett trettiotal av Runars båtar kvar – ”Stenlundare” som man senare börjat kalla dem.

I boken berättar brorssonen **Sven Stenlund** personligt om farbrodern Runar, både som båtbyggare och som människa – i en miljö som nutidsmänniskan har svårt att inse att var verklighet för bara ett knappt halvsekel sedan.

Den sista skutan

Berättelsen om Hoppet av Spithamn

30 e

Segelskutan Hoppet byggdes 1925–26 i Spithamn i västra Estland. Hon såldes sedan till Finland där hon seglade i yrkesmässig trafik fram till 1965, då hon såldes som fritidsbåt till Sverige. **Sten Westerholm** återger här Hoppets spännande historia från 1925 fram till

idag. Förra sommaren sjösattes Hoppet i sin restaurerade skepnad i Valkom hamn i Lovisa. Hon seglar igen hösten 2011.